

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

(підпис)

“ ____ ” _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавр
зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування»
(шифр та найменування спеціальності)

за освітньою програмою «Облік, аудит і податковий консалтинг»
(назва освітньої програми)

на тему: «Облік, оподаткування та контроль ломбардів в Україні: сучасна
теорія та практика»

Виконавець

студент факультету менеджменту, обліку та
інформаційних технологій

Мельниченко Богдан Сергійович _____
(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

Науковий керівник

Доктор економічних наук, професор
(науковий ступінь, вчене звання)

Артюх Оксана Валентинівна _____
(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

Одеса 2024

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЛОМБАРДИ ЯК ФІНАНСОВІ УСТАНОВИ У	
СИСТЕМІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ.....	5
1.1. Ломбарди у сфері фінансових послуг: значення, сутність, нормативна регламентація.....	5
1.2. Документальне забезпечення ломбардів к системі бухгалтерського обліку	10
1.3. Порядок відображення в бухгалтерському обліку операцій від ломбардної діяльності.....	14
РОЗДІЛ 2. ДІЮЧА ПРАКТИКА ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ	
ЛОМБАРДІВ	20
2.1. Загальна економічна характеристика досліджуваного підприємства.....	20
2.2. Особливості відображення ломбардних операцій у системі обліку та оподаткування.....	26
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ТА КОНТРОЛЮ	
ЛОМБАРДНИХ ОПЕРАЦІЙ В УКРАЇНІ.....	36
3.1. Аналіз кредитної діяльності ломбардних установ.....	36
3.2. Методичні аспекти аудиту фінансової звітності ломбардів.....	42
3.3. Ефективні заходи регулювання ринку ломбардних операцій...	49
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61
ДОДАТКИ.....	65

ВСТУП

Актуальність теми. Економічний розвиток будь-якої країни світу залежить від добробуту населення. Втім часто виникають ситуації, коли людині у певному періоді життя тимчасово не вистачає коштів на придбання тих чи інших товарів, робіт, послуг, і тому вона звертається за допомогою до кредитних установ. Погодимося з тим, що на сучасному етапі стає невід'ємною частиною цивілізації так зване «життя в борг», коли досить велика частка населення вже не може обходитися без позичкового капіталу. У цьому сенсі роль ломбардів як кредиторів населення, покликаних підтримувати його платоспроможність, важко переоцінити.

Не викликає сумнівів, що створення широкої мережі ломбардів затребуване сучасним ринком позичкового капіталу. Через кредитування населення виявляється його потенціал, реалізація якого є своєрідним імпульсом економічного зростання країни. Тому уявляється дуже важливим у такому специфічному сегменті кредитних відносин розкрити основні аспекти діяльності отаких фінансових установ в нашій країні, та дослідити облік, контроль і оподаткування ломбардів у сучасній теорії та практиці.

Проблемні питання обліку та оподаткування фінансових установ розглядало багато дослідників, як-то: Бондаренко Н. М., Вінідіктова В. С., Власенко Н.О., Дика О. С., Клімова О. І., Кобилецький В. Р., Мирончук В. М. , Миськова Т.О., Овдієнко В. М., Проскуріна Н. М., Сітенко В. О., Стечишин Т. Б. та інші. Проте на сьогодні залишаються відкритими чимало проблем у сфері обліку, контролю та оподаткування ломбардів, що і обумовило актуальність теми випускної роботи.

Об'єкт і предмет дослідження. Предметом дослідження є теоретико-прикладні аспекти обліку, контролю та оподаткування діяльності ломбардів. Об'єктом дослідження є фінансова-господарська діяльність фінансових установ України на прикладі ОВ ПТ «Ломбард-скарбниця».

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є розкриття загальних положень теорії та діючої практики у системі обліку, контролю та оподаткування ломбардів України з метою визначення напрямків їх удосконалення.

Для досягнення мети у роботі поставлені такі завдання:

- розкрити значення, сутність, нормативну регламентацію ломбардів у сфері фінансових послуг;
- розглянути документальне забезпечення ломбардів к системі бухгалтерського обліку;
- вивчити порядок відображення в бухгалтерському обліку операцій від ломбардної діяльності;
- навести загальну економічну характеристику досліджуваного підприємства;
- дослідити особливості відображення ломбардних операцій у системі обліку та оподаткування;
- здійснити аналіз кредитної діяльності ломбардних установ;
- розкрити методичні аспекти аудиту фінансової звітності ломбардів;
- розглянути ефективні заходи регулювання ринку ломбардних операцій.

Методи дослідження. У роботі використані загальнонаукові підходи (ретроспективний, нормативний, системний) та специфічні методичні прийоми: аналіз та синтез, спостереження, порівняння, формалізація, аналіз та інші.

Інформаційна база дослідження. Інформаційною базою дослідження є законодавчі акти, нормативно-правові документи України у сфері обліку, контролю та оподаткування фінансових установ, навчальна література, наукові статті, монографії, матеріали конференцій, довідники, статистичні експрес-випуски, мережа Internet, а також засновницькі документи, первинна документація та облікові реєстри, фінансова, статистична та податкова звітність досліджуваного підприємства.

РОЗДІЛ 1. ЛОМБАРДИ ЯК ФІНАНСОВІ УСТАНОВИ У СИСТЕМІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

1.1. Ломбарди у сфері фінансових послуг: значення, сутність, нормативна регламентація

Ломбард, як суб'єкт підприємницької діяльності, відноситься до фінансових установ у відповідності до вимог Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» [1].

Фінансові установи - це юридичні особи, які здійснюють фінансові послуги, тобто операції з фінансовими засобами - коштами, банківськими металами, фінансовими інструментами, борговим зобов'язаннями.

Сьогодні до найбільш поширених фінансових установ належать:

- банки, які надають велике різноманіття фінансових послуг та є найбільш надійними фінансовими установами, оскільки найбільш жорстко контролюються з боку держави;
- небанківські кредитні установи (кредитні спілки, установи швидкого кредитування, ломбарди);
- небанківські фінансові установи (компанії з переказу коштів, які через власні платіжні термінали забезпечують прийом платежів від населення в режимі самообслуговування);
- страхові компанії, які беруть на себе зобов'язання відшкодувати клієнтам збитки в разі настання особливих подій (хвороба, нещасний випадок, автомобільна аварія, пожежа, крадіжка тощо);
- недержавні пенсійні фонди, в які населення перераховує за власним бажанням додаткові пенсійні внески для забезпечення гарного рівня життя на пенсії або у старості;
- інвестиційні компанії, які за дорученням своїх клієнтів купують та продають різні види цінних паперів, нерухомість, золото з метою

примноження довірених їм коштів. Такі компанії акумулюють кошти від різних клієнтів (інвесторів) для того, щоб у подальшому вкласти їх у різні види активів або щоб профінансувати чийсь підприємницьку діяльність;

– пункти обміну валюти, які здійснюють валютні операції шляхом купівлі-продажу населенню іноземної валюти.

Якщо розглянути десять найбільших фінансових установ у ринковому сегменті України, то можна відмітити, що за останні роки частка їх активів постійно збільшується (рис. 1.1).

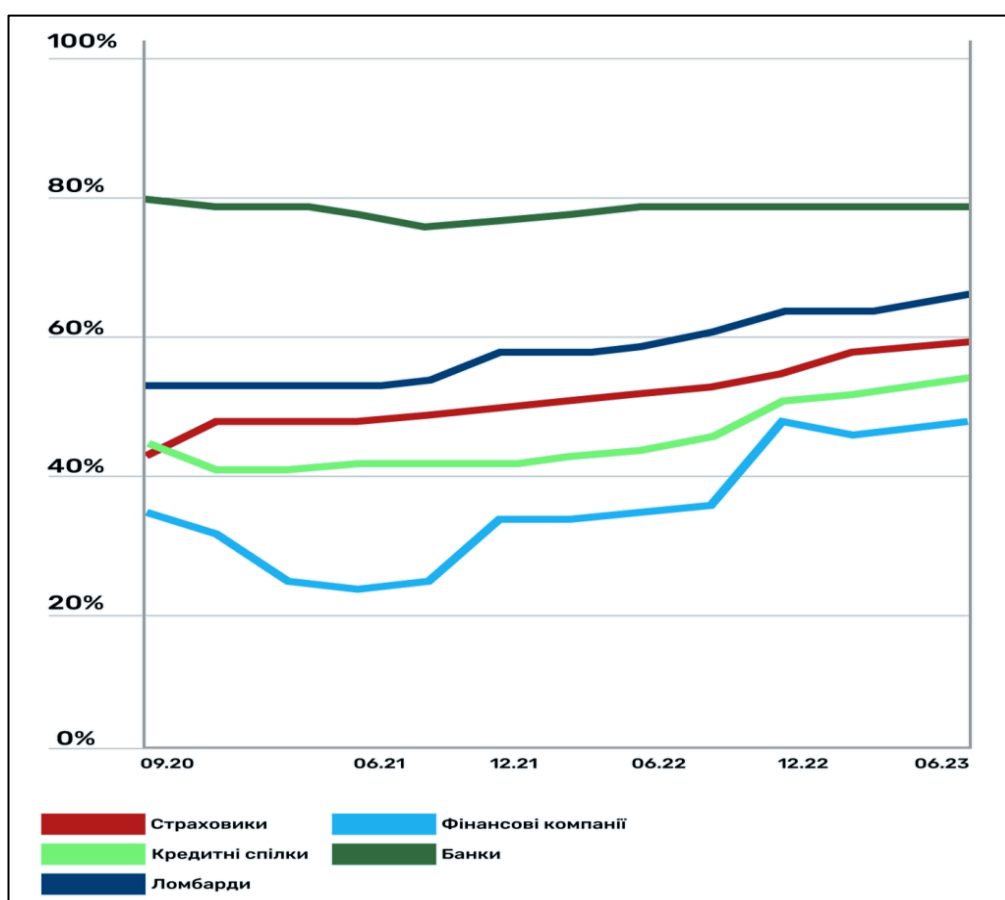

Рис. 1.1. Динаміка зростання активів найбільших фінансових установ у ринковому сегменті України

Джерело: [2]

Якщо звернутися до статистичних даних, то можна побачити, що послугами ломбарду користується велика кількість населення – більше п'яти мільйонів людей у всьому світі [3].

За територіальною ознакою найбільша кількість ломбардів зареєстрована в таких областях України:

- м. Києві та Київській області – 78 або 24,5%;
- Дніпропетровській – 45 або 14,1%;
- Донецькій – 39 або 12,2%;
- Харківській – 25 або 7,8%.

До початку епідемії у Державному реєстрі фінансових установ України налічувалося 319 ломбардів та їх відокремлених підрозділів – 6135 [4].

Кількість діючих ломбардів у динаміці останніх років наведено на рис. 1.2

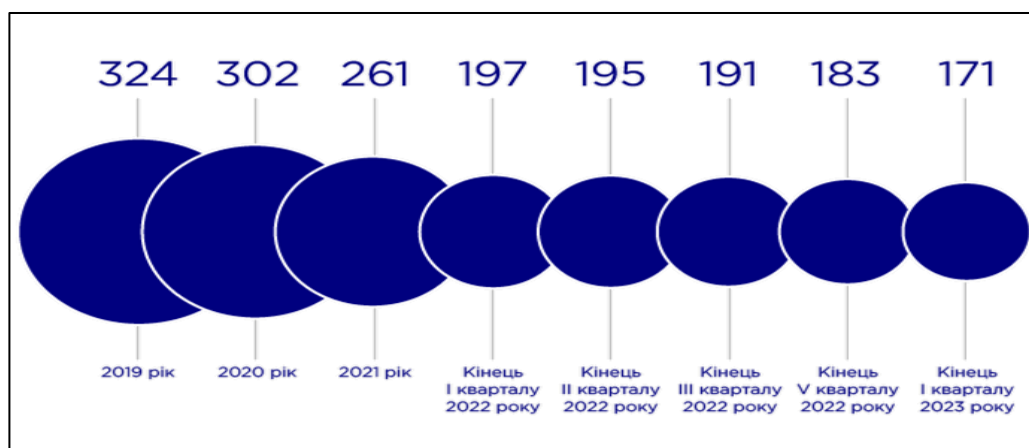

Рис. 1.2. Кількість діючих ломбардів у динаміці останніх років

Джерело: [2]

Діяльність ломбардів за загальними оцінками фахівців є досить рентабельною. Загальна рентабельність, як критерій економічної ефективності діяльності ломбардів [5], є досить високою та у середньому досягає 30-40%.

На вітчизняному ринку у сфері ломбардної діяльності з 9 місяців 2023 року можна виділити за розміром отриманих доходів таких лідерів, як:

Ломбард "Благо" – 257 млн. грн. (зобов'язання – 73,2 млн. грн.);

Ломбард "Капітал" – 230 млн. грн. (зобов'язання – 233,9 млн. грн.);

Ломбард "Перший" – 220 млн. грн. (зобов'язання – 570,1 млн. грн.);

Ломбард "Фінанс" – 164 млн. грн. (зобов'язання – 328 млн. грн.);

Ломбард "№ 1" – 157,7 млн. грн. (зобов'язання – 291,9 млн. грн.) [6].

Якщо розглянути розмір активів діючих ломбардів в Україні, то можна спостерігати наступну динаміку за останні роки (рис. 1.3).

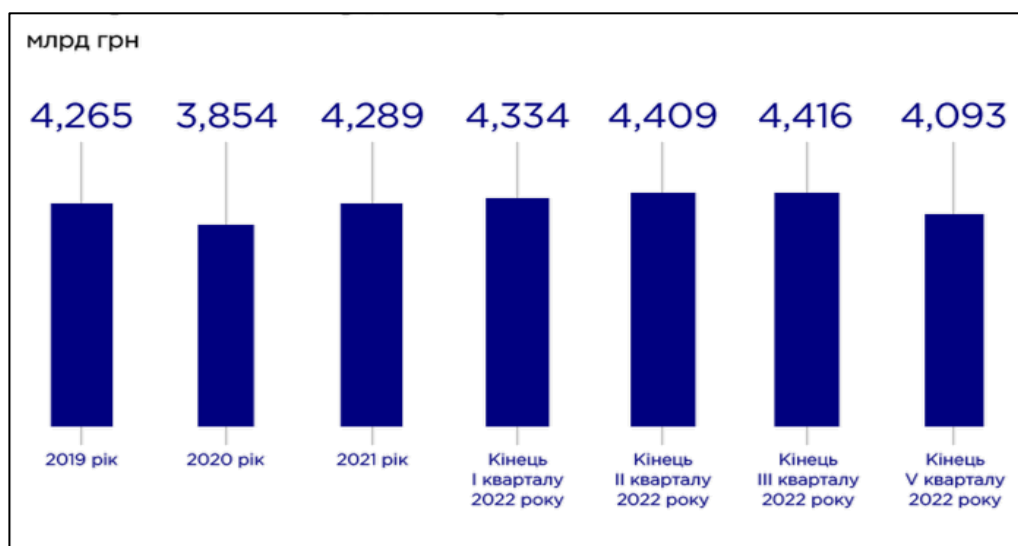

Рис. 1.3. Розміри активів ломбардів України у динаміці років

Джерело: [6]

Ломбарди можуть діяти тільки на підставі відповідного дозвільного документу – ліцензії.

До основних функцій ломбарду відносяться такі фінансові послуги, як:

- надання у кредит фізичним особам коштів та банківських металів на підставі складених ломбардних кредитів (ризик неповернення кредитних коштів зведений до мінімуму, адже гроші видаються тільки під заставу і на суму від 50 до 90 % її оціночної вартості [3];

- платіжні послуги з переказу коштів без відкриття рахунку та/або із здійсненням еквайрингу платіжних інструментів (ця послуга полягає у прийнятті платіжних інструментів, результатом якої є переказ коштів отримувачу та/або видача коштів у готівковій формі);

- торгівля валютними цінностями в готівковій формі, до яких належать національна та іноземна валюти і банківські метали.

Основним видом діяльності будь-якого ломбарду є надання фізичним особам кредитів під заставу рухомого майна у відповідності до умов ломбардного кредитного договору. Структура обсягу наданих кредитів ломбардами України за видами застави наведено на рис. 1.4.

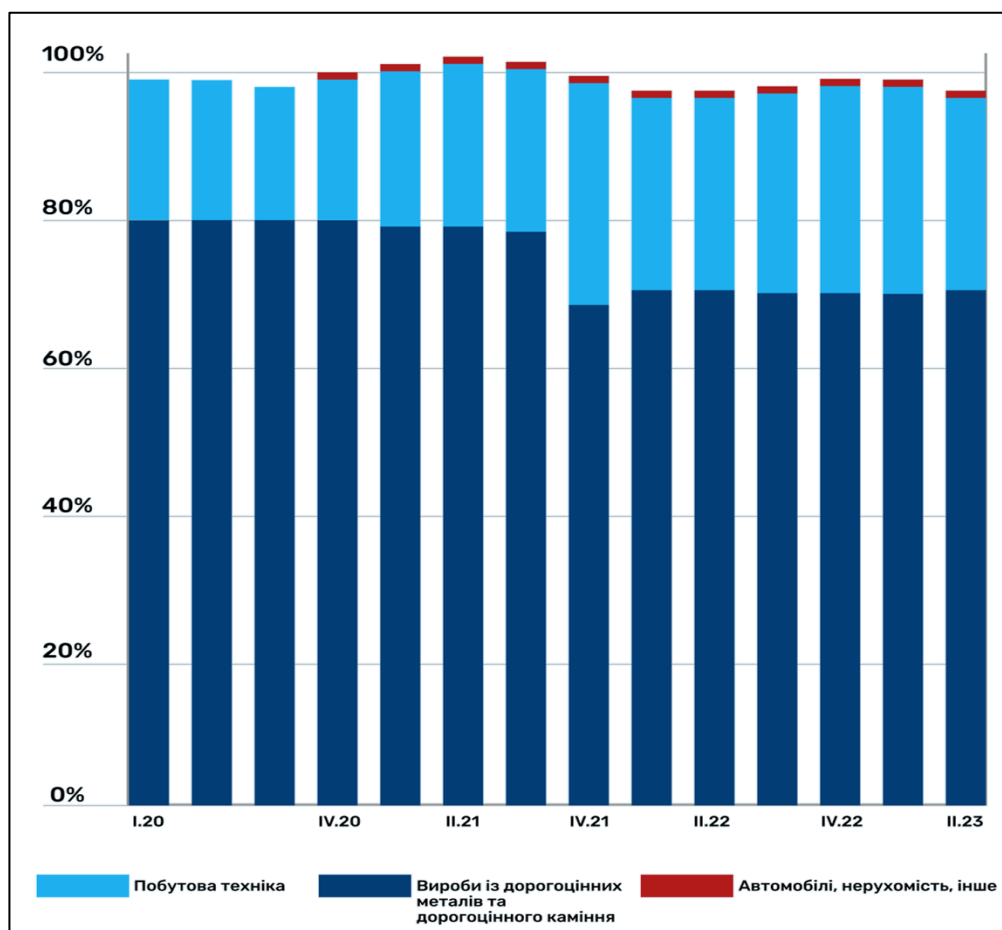

Рис. 1.4. Обсяг наданих кредитів ломбардами України за видами застави

Джерело: [2]

Як видно з рис. 1.4. найбільш поширене майно у вигляді застави – це вироби з драгоцінних металів – до 80% у загальній структурі майна, наданого у заставу, побутова техніка – до 20%, інші види активів складають до 0,54 %. Водночас не все майно може розглядатись як заставне. Не можуть бути предметом застави нерухоме майно, корпоративні права, електронні гроші та деякі інші згідно до Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» [1].

Головною перевагою ломбардів є оперативність надання позик - гроші видаються в той же день при отриманні ломбардом застави у вигляді виробів з драгоцінних або побутової техніки.

Отже, огляд загальних засад діяльності фінансових установ, дослідження нормативних актів, які регламентують ломбардну діяльність, знайомство з статистичними даними та з іншою зовнішньою інформацією про роботу ломбардів дало змогу розкрити їх значіння в економічному секторі нашої держави, визначити їх сутність та законодавчу регламентацію.

1.2. Документальне забезпечення ломбардів у системі бухгалтерського обліку

Документальне забезпечення ломбардів у системі бухгалтерського обліку бажано досліджувати насамперед за основним видом діяльності ломбардів, тобто кредитуванні, та у певній послідовності.

Первинним документом при здійсненні кредитних операцій у ломбардах є Договір про надання фінансового кредиту та застави, укладений між ломбардом (позикодавцем) та клієнтом - фізичною особою (заставадавцем).

На першому етапі складається договір між клієнтом і ломбардом, до якого надаються обов'язкові документи, як-то:

- дані паспорта, ідентифікаційний код клієнта;

- документи на предмет застави, оцінка якого підтверджена фахівцем ломбарду – експертом.

Слід відмітити, що ломбард зобов'язаний мати спеціальне місце зберігання заставленого майна, яке має забезпечувати зберігання предметів застави та утримання предметів застави в належному стані.

При передачі майна під заставу клієнт отримує від ломбарду:

1) іменну квитанцію, в якій вказується:

- інформація про поклажодавця;
- опис та сума оцінки речі, прийнятої на зберігання;
- дата прийняття речі на зберігання та строк її зберігання;
- плата за зберігання речі та строки її внесення (встановлюється у процентах на рік від суми оцінки прийнятої на зберігання речі);

2) заставний квиток який складається з двох частин, як-то:

- індивідуальні умови позики;
- інформація про заставу (назва, опис та оціночна вартість закладеної речі; сума позики; дата видачі та повернення позики; відсоткова ставка за позикою).

Якщо заставник не може повернути позику і не може сплатити відсотки, ломбард має право реалізувати заставлене майно, але не раніше ніж через місяць після закінчення терміну дії договору, тобто після прострочення виплати боргу. До того ж варто зазначити, що через те, що у ломбардах не передбачено підтвердження права власності на заставлене майно, то завжди існують ризики втрати коштів, виданих у кредит, через повернення заставленого майна дійсному власнику за результатами розшукових робіт правоохоронних органів.

Щоденний звіт, який дозволяє простежити рух закладеного майна, грошових коштів в операційній касі та вивести залишок цінностей, можна вести у такій формі (табл. 1.1).

Дані табл. 1.1. показують, що завдяки інформації, яка наводиться у щоденному звіті касира, можна аналізувати грошові надходження, які

отримані від заставодавця у зв'язку з: поверненням позики; отриманням відсотків за користування кредитом за один місяць; отриманням відсотків за зберігання майна, наданого у заставу.

Таблиця 1.1

Форма щоденного звіту касира

Назва статей	Залишок на початок дня	Прибуток	Видаток	Залишок на кінець дня
I. Грошові кошти				
<i>Залишок на початок дня</i>				
<i>1. Отримано грошових коштів</i>				
А) від заставодавця – повернення позики – % за 1 місяць – % за зберігання Б) з головної каси Разом отримано				
<i>2 Видано грошових коштів</i>				
А) заставодавцю (позика) Б) в головну касу				
Разом				
<i>3. Залишок на кінець дня</i>				
<i>4. Норма залишку грошових коштів</i>				
<i>5. Відхилення від норми</i>				
II. Майно (застава) за оціночною вартістю				
<i>1. Залишок на початок дня</i>				
<i>2. Отримано від заставодержателя</i>				
<i>3. Повернено</i>				
А) заставодержателю Б) на продаж				
Залишок на кінець дня				

Джерело: [7]

Також можна аналізувати грошові витрати, пов'язані з видачею грошей заставодавцю (позики). Одночасно у Звіті відображається інформація про майно у заставі за оціночною вартістю.

Важливим етапом документального забезпечення у ломбардах є розробка таблиці / схеми (графіку) документообігу (рис. 1.5).

Як видно з рис. 1.5 схема документообігу кредитних операцій у ломбардах побудована з урахуванням специфіки операцій: від надання до повернення позики та видачі застави.

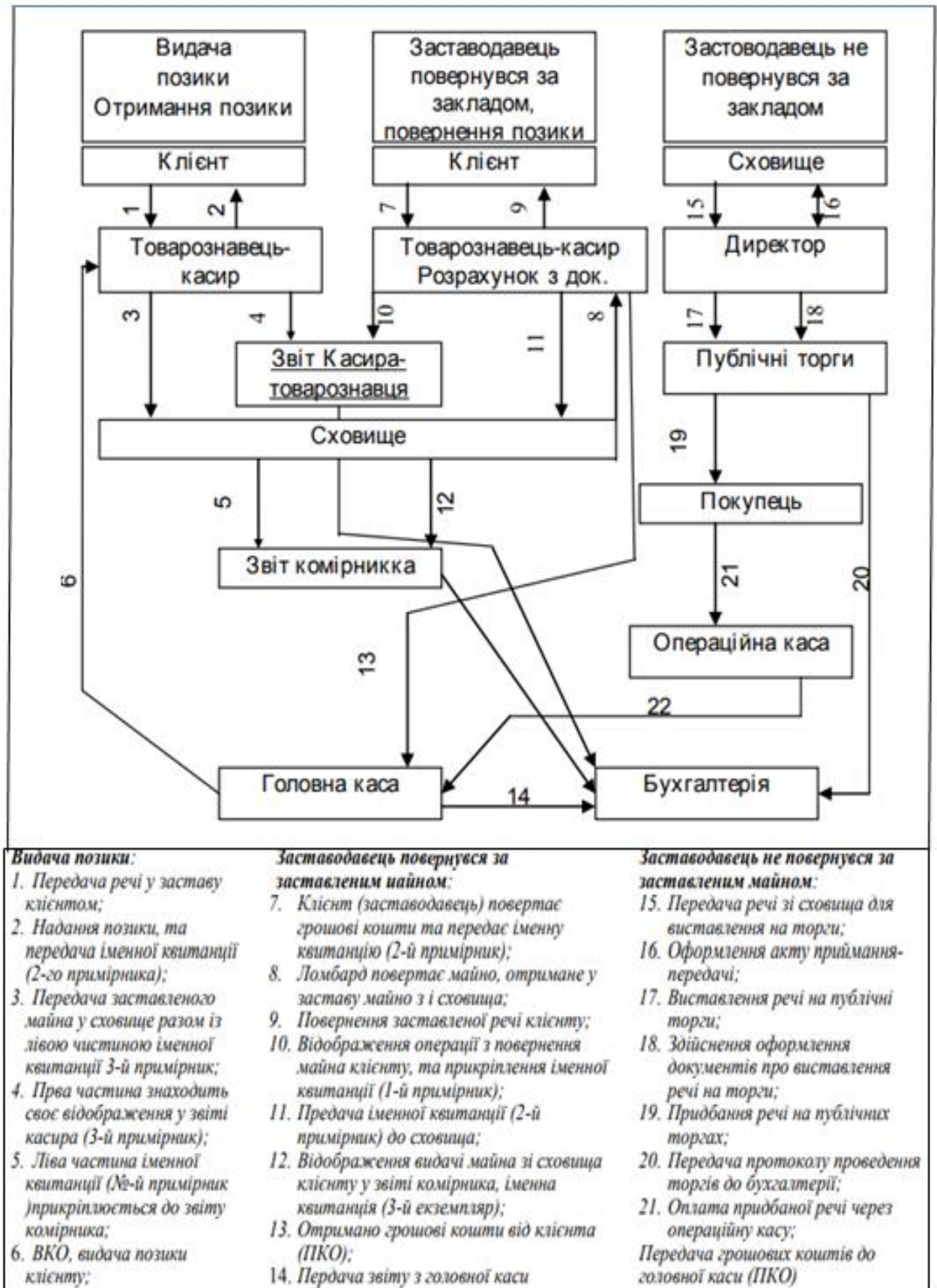

Рис. 1.5. Схема документообігу кредитних операцій у ломбардах

Джерело: [7]

Звичайно, документальне забезпечення ломбардних операцій з метою їх відображення у системі обліку та звітності формується у відповідності до вимог Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», Закону України «Про заставу», Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств і організацій та Інструкції по застосуванню такого Плану рахунків; до внутрішніх регламентів підприємства – насамперед, Положення про облікову політику ломбарду.

Підсумовуючи можна констатувати, що за допомогою запропонованих документів - щоденного звіту касира та схеми документообігу, можна більш раціонально організувати бухгалтерський облік та ефективно здійснювати контроль в ломбардній сфері.

1.3. Порядок відображення в бухгалтерському обліку операцій від ломбардної діяльності

Порядок ведення бухгалтерському обліку ломбардів на сьогодні визначається за загальними правилами через втрату чинності Методичних рекомендації щодо ведення бухгалтерського обліку ломбардами, які були затверджені розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 07.05.2004 р. № 531. На сучасному етапі не існує окремої методики ведення обліку господарських операцій в ломбардах.

Виходячи з цього, та керуючись вимогами Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [8] у фаховому середовищі прийнято використовувати такі рахунки та субрахунки:

- 06.1 «Майно, отримане у заставу» рахунку 06 «Гарантії та забезпечення отримані»;
- 02 «Активи на відповідальному зберіганні»;

- 373.1 «Розрахунки за нарахованими відсотками за наданими фінансовими кредитами», на якому відображається сума нарахованих та сплачених відсотків;

- 374.1 «Розрахунки за нарахованими сумами пені», на якому відображається сума нарахованої та сплаченої пені;

- 377.1 «Розрахунки за наданими фінансовими кредитами», на якому відображається виникнення та погашення дебіторської заборгованості за наданими фінансовими кредитами;

- 377.2 «Розрахунки зі страхування майна», на якому відображається страхова сума, що підлягає сплаті позичальником (Д-т 377.2), та страхова сума, сплачена позичальником (К-т 377.2);

- 685.1 «Розрахунки зі страховими організаціями за операціями страхування майна, наданого у заставу», на якому відображається страхова сума, що підлягає сплаті позичальником та перерахуванню страховій організації (К-т 685.1), та перерахування ломбардом страхової суми страховій організації (Д-т 685.1).

Методологічні засади обліку таких операцій здійснюється відповідно до вимог НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»,

Слід зазначити, що ломбард зобов'язаний вести аналітичний облік:

- дебіторської заборгованості за кожним позичальником у розрізі кожного окремого договору або інших документів, які засвідчують факт надання кредиту;

- отриманого у заставу майна за оцінною вартістю та з характеристикою цього майна [8].

Після закінчення терміну позики існує три можливі варіанти подальших подій:

- 1) вчасне повернення суми позики та відсотків, отримання заставленого майна;

- 2) повернення суми позики та відсотків з простроченням;

3) невідшкодування позики, що призводить до стягнення на заставлене майно [9].

Спочатку розглянемо порядок формування в обліку інформації про операцій із надання ломбардом фінансових кредитів на підставі умовних даних.

Вихідні дані

Ломбард надав клієнту фінансовий кредит на 10 календарних днів під заставу виробу із золота. Заставна вартість майна склала 1200 грн., сума виданого кредиту - 1000 грн., проценти нараховуються за ставкою 0,5 % на день - разом процентів 50 грн. Майно було застраховане, страховий платіж становив 12 грн. Клієнт прострочив на 1 день погашення кредиту, за що йому була нарахована пеня в розмірі 8 грн. та проценти 5 грн. Після закінчення строку договору клієнт погасив суму кредиту, нараховані проценти та штраф. (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Типові проводки операцій із надання ломбардом фінансового кредиту
з подальшим погашенням кредиту

№ з/п	Зміст господарської операції	Д-т	К-т	Сума, грн.
1	2	3	4	5
1	Отримано дорогоцінні метали у заставу	06.1		1200
2	Надано фінансовий кредит	377.1	301	1000
3	Нараховано платіж зі страхування майна, наданого у заставу	377.2	685.1	12
4	Отримано від клієнта страховий платіж	301	377.2	12
5	Перераховано страховий платіж страховій компанії	685.1	311	12
6	Нараховано проценти за користування фінансовим кредитом	373.1	703.1	55
7	Нараховано пеню за прострочення виконання зобов'язань з фінансового кредиту	374.1 "	715.1	8
8	Повернено отриманий кредит	301	377.1	1000
9	Погашено нараховані проценти за користування фінансовим кредитом	301	373.1	55
10	Сплачено суму нарахованої пені	301	374.1	8
11	Повернено майно, отримане у заставу		06.1	1200

Джерело: власна розробка

Далі розглянемо випадки, коли через непогашення кредиту відбувається реалізація заставленого майна.

Слід зазначити, що у системі бухгалтерського обліку такі операції можуть відображатися у двох аспектах:

- з оприбуткуванням на баланс заставленого майна;
- без оприбуткування на баланс заставленого майна.

Якщо заставлене майно оприбутковується на баланс, то в обліку робляться такі проведення:

1. К-т 06.1 – Заставлене майно, зняте з позабалансового обліку.
2. Д-т 281 К-т 685.2 – Заставлене майно, яке зняте з позабалансового обліку, оприбутковано на баланс Ломбарду.
3. Д-т 301К-т 702.1 – Отримання виручки від реалізації майна.
4. Д-т 702.1 К-т 641 – Нарахування податкових зобов'язань з ПДВ від суми реалізації.
5. Д-т 902 К-т 281 - Списана собівартість реалізованого майна.
6. Д-т 685.2 К-т 373.1- Списана (погашена) сума нарахованих відсотків.
7. Д-т 685.2 К-т 377.1- Списана (погашена) сума неповерненого кредиту.
8. Д-т 685.2 К-т 301 - Повернення заставодавцю, за його зверненням, залишку суми від реалізації майна.
9. Д-т 685.2 К-т 717 «Дохід від списання кредиторської заборгованості» - Списано залишок суми від реалізації майна на доход, у разі незвернення заставодавця.
10. Д-т 944 «Сумнівні та безнадійні борги» К-т 685.2 – Списана безнадійна заборгованість за неповерненим кредитом.
11. На останньому етапі формується фінансовий результат: Д-т 79 К-т 70, 71 та Д-т 90, 94 К-т 79.

Отже, якщо за умовами кредитного договору заставлене майно стає власністю ломбарду після закінчення терміну повернення позики, то ломбард враховує цю операцію як звичайну покупку активу і оцінює його на загальну

суму боргу позичальника. При реалізації заставленого майна різниця між отриманим доходом та обліковою вартістю майна відображається у фінансових результатах.

Якщо заставлене майно не оприбутковується на баланс, то в обліку робляться такі проведення:

1. Д-т 025 «Матеріальні цінності довірителя» - Заставлене майно передано ломбардом на реалізацію.
2. К-т 061 - Списано отримані гарантії або забезпечення.
3. Д-т 377 К-т 702 - Продаж заставленого майна.
4. Д-т 702 К-т 641 – Нараховано податкове зобов’язання з ПДВ від реалізації заставленого майна.
5. К-т 025 - Списано заставне майно, яке було реалізоване.
6. Д-т 704 К-т 685 - Відображено суму боргу ломбарду перед фізичною особою – позичальником.
7. Д-т 685 К-т 641_{пдфо} - Утримано податок з доходу фізичної особи
8. Д-т 374 «Розрахунки за претензіями» К-т 715 «Штрафи, пені, неустойки» - Нараховано пеню за прострочення платежів фізичною особою – позичальником.
9. Сплачено за рахунок виручки від продажу заставного майна:
 - сума позики: Д-т 685 К-т 377;
 - відсотки за користування позикою: Д-т 685 К-т 373;
 - сума нарахованої пені в межах залишку доходу: Д-т 685 К-т 374.
10. Після закінчення терміну позовної давності суму боргу за невикпачену пеню внесено до витрат ломбарду: Д-т 944 К-т 374.
11. На останньому етапі формується фінансовий результат: Д-т 702, 715 К-т 79; Д-т 79 К-т 704; та Д-т 944 К-т 79.

Оскільки заставні активи в ломбарді є основним джерелом покриття кредитів, тому їх бухгалтерський облік має бути організованим таким чином, щоб забезпечувати повну, своєчасну та достовірну інформацію у системі управління.

Для досягнення таких цілей бажано регулярно проводити інвентаризацію заставленого майна із заповненням відповідної облікової документації, яка включатиме опис, фотографії, сертифікати та інші дані. З метою отримання повної, своєчасної і достовірної інформації про кредитні операції ломбарду важливо у системі бухгалтерського обліку враховувати відсоткові ставки, терміни кредитування та платоспроможність клієнтів.

Отже, правильна організація та ведення бухгалтерського обліку допомагає забезпечити внутрішню стабільність ломбардів та загалом підвищити довіру клієнтів до діяльності таких небанківських фінансових установ.

РОЗДІЛ 2. ДІЮЧА ПРАКТИКА ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ ЛОМБАРДІВ

2.1. Загальна економічна характеристика досліджуваного підприємства

Об'єктом дослідження виступає Одеське відділення Повного товариства «Ломбард-скарбниця» (ОВ ПТ «Ломбард-скарбниця»), яке не має статусу юридичної особи та здійснює свою діяльність відповідно до Положення про Відокремлений підрозділ, затвердженого ПТ «Ломбард-скарбниця» (протокол загальних зборів учасників товариства від 14.12.20ххр. № 3.

Організаційна форма: філія (інший відокремлений підрозділ).

Відомості про ОВ ПТ «Ломбард-скарбниця» включені до Реєстру, який ведеться Регулятором та містить відомості ломбард.

Ідентифікаційний код ОВ ПТ «Ломбард-скарбниця»: 8652145.

Місцезнаходження: 65000, Україна, Одеська обл., м. Одеса, вул. Черняхівського, буд. 5.

Діяльність ОВ ПТ «Ломбард-скарбниця» здійснюється виключно за його місцезнаходженням у приміщенні, яке відповідати таким вимогам:

- нежитлове приміщення, розташовано у капітальній будівлі та належить ломбарду на праві користування;
- приміщення облаштовано, спеціально відведеним місцем для зберігання заставленого майна.

Метою діяльності Відділення ломбарду є сприяння розвитку фінансово-господарської діяльності головного підприємства, поліпшення та прискорення формування ринку фінансово-кредитних послуг для населення.

Відділення ломбарду має право здійснювати дії, які не суперечать засновницькому договору головного підприємства та Положенню про Відокремлений підрозділ, а саме:

- 1) фінансові послуги, у тому числі: надання фінансових кредитів за рахунок власних коштів;
- 2) супутні послуги, у тому числі: оцінка заставленого майна; реалізація заставленого майна.

За кодами економічної класифікації ОВ ПТ «Ломбард-скарбниця» здійснює такі види діяльності:

- надання інших фінансових послуг крім страхування та пенсійного забезпечення - 64.99 (основний вид діяльності);
- інші види кредитування - 64.92 (рис. 2.1).

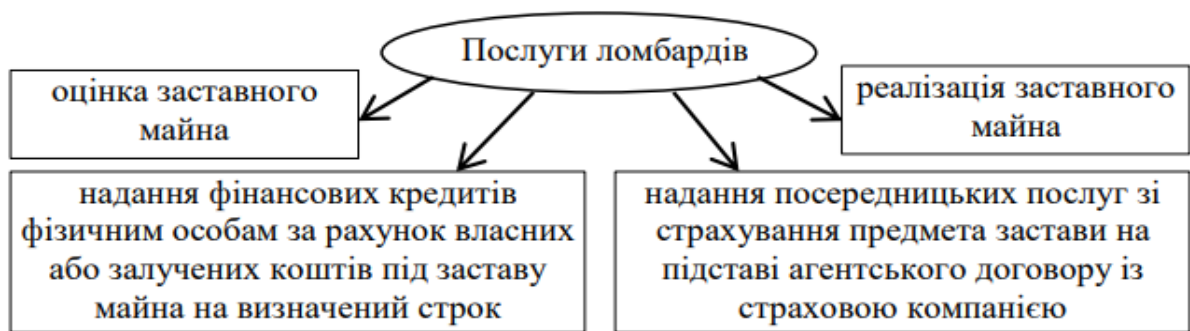

Рис. 2.1. Види послуг ломбарду

Джерело: узагальнено за [1]

Майно, яким керується Відділення ломбарду, належить Головному підприємству і знаходиться на балансі головного підприємства. Відділенню ломбарду таке майно передано за актом приймання-передачі майна.

Всі грошові кошти та майно, яке набуто за результатами діяльності Відділення ломбарду є власністю головного підприємства.

Прибуток Відділення ломбарду розраховує головне підприємство виходячи з такого розрахунку: Виторг Відділення ломбарду зменшується на відповідні витрати, пов'язані з діяльністю Відділення ломбарду. Сума

розрахованого прибутку входить до загальної суми прибутку головного підприємства.

Керівництво поточною діяльністю Відділення ломбарду здійснюється директором, призначеним керівництвом головного підприємства.

Облікова робота ведеться з використанням комп'ютерної системи в електронному та паперовому вигляді.

Періодичний фінансовий контроль у сфері обліку проводить контрольна служба головного підприємства.

Організаційна структура Відділення ломбарду наведена рис. 2.2.

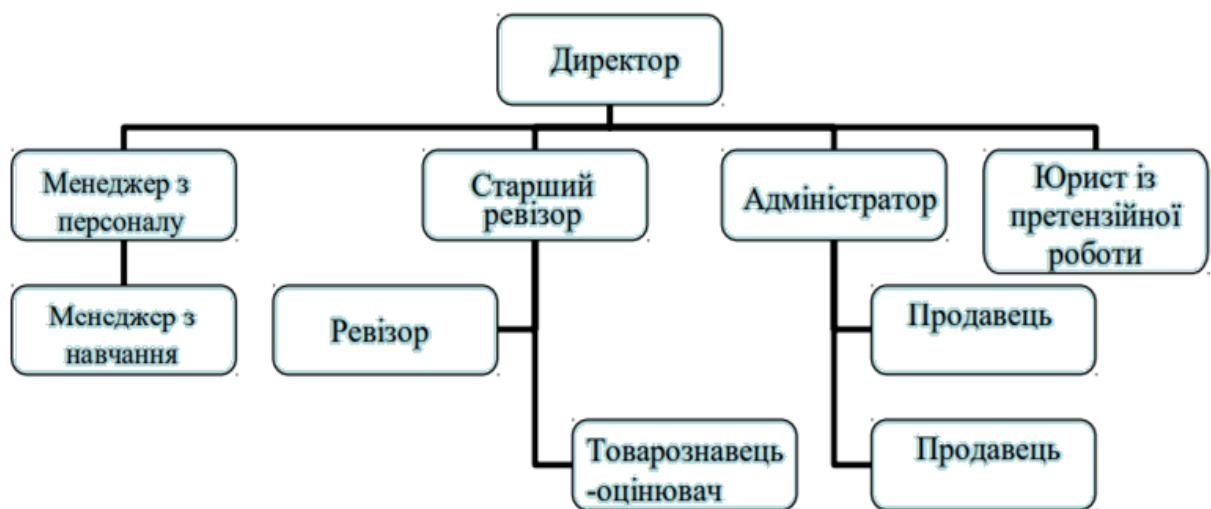

Рис. 2.2. Організаційна структура Відділення ломбарду

Джерело: складено за даними ломбарду

Відділення ломбарду самостійно нараховує та виплачує заробітну плату працівникам та є податковим агентом щодо справляння податку з доходів фізичних осіб (ПДФО), військового збору, на підставі наданих повноважень від головного підприємства.

Відділення ломбарду є відповідальною за організацію та введення податкового обліку, складання та подання окремих видів звітності.

Відділення ломбарду на постійній основі регулярно уповноважена подавати Головному підприємству внутрішню звітність у сфері обліку та оподаткування.

Діяльність ломбарду досліджується виходячи з таких основних показників, як:

1. Дані про сума наданих фінансових кредитів під заставу, у тому числі під заставу виробів із дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння; побутової техніки; іншого майна.
2. Оціночна вартість майна, прийнятого в заставу.
3. Загальна сума погашених фінансових кредитів
4. Сума погашених фінансових кредитів за рахунок майна, наданого в заставу
5. Сума нарахованих та погашених процентів за користування фінансовими кредитами та кредитами за рахунок майна, наданого в заставу.
6. Загальна сума отриманої неустойки (пені, штрафу) за прострочення виконання зобов'язань за наданими фінансовими кредитами за рахунок майна, наданого в заставу.
7. Кошти, повернуті ломбардом заставодавцю.
8. Загальна сума отриманого доходу, у тому числі:
 - від нарахованих процентів за користування кредитами;
 - від нарахованої неустойки (пені, штрафу) за прострочення виконання зобов'язань за наданими кредитами;
 - від реалізації майна, наданого в заставу (за винятком податку на додану вартість);
 - від операцій зі зберігання майна;
 - від надання послуг з оцінки майна тощо;
9. Загальна сума витрат, у тому числі витрат на:
 - заробітну плату;
 - оренду;
 - охорону;
 - страхування; -
 - рекламу, маркетингові, юридичні послуги;
 - формування резерву для покриття ризиків тощо.
10. Статистична інформація щодо середньозваженої річної процентної ставки за фінансовими кредитами та кількості:

- наданих фінансових кредитів під заставу (за видами заставі - виробів із дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння, побутової техніки тощо);
- договорів, погашених за рахунок майна, наданого в заставу.

Основним внутрішнім документом для ломбарду є «Внутрішні правила надання коштів у позику, у тому числі і на умовах фінансового кредиту та супутніх послуг», які розроблені ломбардом на підставі законодавчих актів з урахуванням власного цілеспрямування та внутрішніх потреб.

Узагальнюючи варто відмітити, що фінансово-господарська діяльність ломбарду має відповідати таким законодавчим вимогам (2.3).

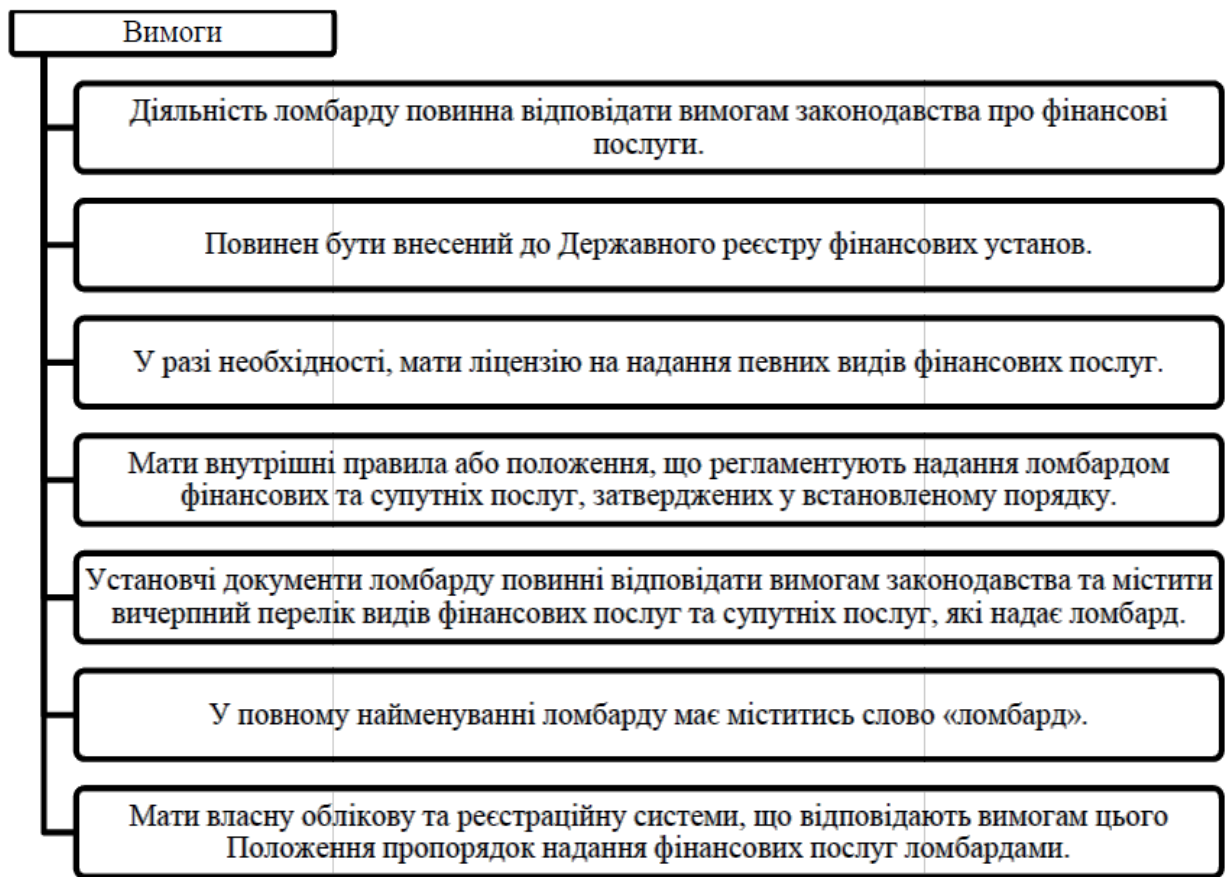

Рис. 2.3. Законодавчі вимоги фінансово-господарської діяльності ломбарду

Джерело: [22]

Якщо проглянути показники фінансової звітності головного підприємства у динаміці останніх років, то можна відмітити, що виторг, тобто виручка від реалізації

на кінець звітної періоду зменшилася відносно попереднього року, що є негативною тенденцією (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Основні фінансові показники фінансової звітності ПТ «Ломбард-скарбниця»

Показники	2020	2021	2022	2021 від 2020	2022 від 2021
Виторг, тис. грн.	1273200	1750568	1646989	477368	-103579
Основні фонди	1228078	1257692	1402651	29614	144959
Активи, тис. грн.	3002129	3534350	3513072	532221	-21278
Середня величина власного капіталу, тис. грн.	1554987	1860463	2208667	305476	348204
Прибуток до оподаткування, тис. грн.	257974	305761	349251	47787	43490
Чистий прибуток, тис. грн.	257732	305476	348204	47744	42728
Рентабельність продажів, %	20,2	17,5	21,1	-2,7	3,6
Рентабельність фондів, %	21	24,3	24,9	3,3	0,6
Рентабельність власного капіталу, %	16,57	16,42	15,7	-0,15	-0,72
Рентабельність активів, %	8,6	8,7	9,9	0,1	1,2

Джерело: складено за даними підприємства

Спостерігається зростання первісної вартості необоротних активів через придбання окремих об'єктів основних засобів: якщо у 2021 році у порівнянні з 2020 роком первісна вартість основних засобів зросла на 29614 тис. грн. або приблизно на 2,4 %, у 2022 році у порівнянні з 2021 роком – на 144959 тис. грн. або на 11,5 %, то в цілому за три роки (з 2020 року по 2022 рік) зростання відбулося на 174573 тис. грн. або на 14.2 %

Спостерігається і зростання власного капіталу через збільшення окремих його складових компонентів: сум нерозподіленого прибутку та додаткового капіталу.

Зростання чистого прибутку за період дослідження майже на 35% вказує на інвестиційну привабливість, фінансову надійність та ефективне управління ломбардом.

Отже, аналіз основних показників фінансової звітності головного підприємства показує, що на кінець звітної періоду покращився фінансовий

стан та зросла конкурентоспроможність підприємства у ринковому середовищі.

2.2. Особливості відображення ломбардних операцій у системі обліку та оподаткування

Ломбардна операція, відповідно до пп. 14.1.100 п.14.1 ст. 14 Податкового кодексу України (ПКУ) - операція, що здійснюється фізичною чи юридичною особою, з отримання коштів від юридичної особи, що є фінансовою установою, згідно із законодавством України, під заставу товарів або валютних цінностей. [10].

Тому у системі обліку та оподаткування такі операції мають розглядатися як різновид кредиту, що надається під заставу (тобто під забезпечення зобов'язань) на підставі кредитного договору.

У разі невиконання боржником зобов'язання, забезпеченого заставою, кредитор має право одержати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами згідно із ст. 572 та ст. 1 Закону України «Про заставу» за № 2654-XII від 02.10.1992 р. [11].

Спочатку розглянемо оподаткування фізичної особи, яка отримала фінансовий кредит у ломбарді.

Слід зазначити, що коли клієнт - фізична особа отримує від ломбарду суму фінансового кредиту, то для цілей оподаткування вона не вважається доходом і не підлягає оподаткуванню. Але, якщо клієнт не сплачує ломбарду у визначений термін грошові кошти у погашення фінансового кредиту у термін, то сума такого кредиту включається до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника податку та оподатковується податком на доходи фізичних осіб (ПДФО) на загальних підставах - у розмірі 18 % до суми доходу у розмірі фінансового кредиту.

Потім може виникнути ситуація, коли після реалізації ломбардом заставленого майна клієнта і погашення всіх його обов'язків (у тому числі, відсотків, пені тощо) залишається ще залишок грошей від продажу. У цьому випадку вона повертається клієнту і для цілей оподаткування вважається доходом, який є базою оподаткування ПДФО за ставкою 18%.

Крім того, на такі доходи (на загальну суму непогашеного фінансового кредиту та повернуту клієнту різницю) нараховується військовий збір у розмірі 1,5%.

Нарахування та сплату таких податків має здійснювати ломбард як податковий агент. Інформацію про справляння цих платежів потрібно відображати у Податковій звітності ломбарду – у Податковому розрахунку сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податків - фізичних осіб, і сум утриманого з них податку, а також сум нарахованого єдиного внеску у відповідності з вимогами Порядку заповнення та подання податковими агентами Податкового розрахунку сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податків - фізичних осіб, і сум утриманого з них податку, а також сум нарахованого єдиного внеску [12].

Далі дослідимо особливості оподаткування операцій ломбарду у процесі його фінансово-господарської діяльності.

Перш за все слід відмітити, що ломбарди, як фінансові установи можуть знаходитися тільки на загальній системі оподаткування згідно з вимогами п. 11.2 ст. 11 ПКУ з нарахуванням та сплатою податку на прибуток.

Враховуючи це, зазначимо, що при умові отримання річного доходу від будь-якої діяльності (за вирахуванням непрямих податків) у розмірі не більш 40 млн. грн., платник податків визначає базу оподаткування податку на прибуток виходячи з даних бухгалтерського обліку, тобто за основу береться позитивний фінансовий результат (прибуток), який визначений за правилами НП(С)БО чи МСБО / МСФЗ.

Якщо сума річного доходу від будь-якої діяльності (за вирахуванням непрямих податків) перевищує 40 млн. грн., платник податків визначає базу оподаткування податку на прибуток на підставі коригування фінансового результату на різниці, які виникають за вимогами ПКУ.

Відповідно до норм ПКУ ломбард може бути платником ПДВ. При цьому деякі ломбардні операції звільняються від нарахування та сплати ПДВ згідно зі ст. 197 ПКУ, як-то:

- продаж майна, що передане фізичними особами, які не є платниками ПДВ, у заставу, та на яке було звернено стягнення;
- постачання майна, набутого ломбардами у власність внаслідок звернення стягнення на таке майно. Звільнення від оподаткування стосується тієї частини вартості майна, за якою воно було набуто у власність в рахунок погашення зобов'язань за договором кредиту [10].

Інакше кажучи, залучення та розміщення грошових коштів за договорами кредиту не є об'єктом оподаткування ПДВ. Втім, крім операцій кредитування, ломбарди надають ще послуги зі зберігання заставленого майна, то ці операції є об'єктом оподаткування ПДВ. Обкладаються ПДВ також операції з реалізації заставленого майна.

Розглянемо справляння ПДВ на умовному прикладі.

Вихідні дані

Припустимо, що у звітному податковому періоді ломбардом:

- 1) придбано комп'ютер вартістю 7400 грн., у тому числі ПДВ;
- 2) зроблена передплата постачальникам за послуги 1200 грн., у тому числі ПДВ;
- 3) придбано матеріали - 240 грн., у тому числі ПДВ.

У звітному періоді частина товарів, робіт, послуг (75%) використовувалась у неоподатковуваних операціях, частина - в оподатковуваних (25%)

Отже, у звітному періоді може бути віднесено на податковий кредит лише 25% тобто 368 грн. (виходячи з розрахунку: $7400 + 1200 + 240 = 8840$, у

тому числі ПДВ 1473 грн., що складає 100%; $1473 \times 25\% = 368$. Такий розрахунок повинен бути оформлений бухгалтерською довідкою).

Зазначимо, що за встановленою на державному рівні методикою перерахунок податкового кредиту здійснюється грудні за всі місяці звітного року якщо протягом звітного року платник податків виконував оподатковані та неоподатковані операції.

Втім на сьогодні можна запропонувати інший варіант відображення сум ПДВ у розрахунках з бюджетом.

Так, якщо придбані активи починають використовуватися в операціях, які не є об'єктами оподаткування, звільнені від оподаткування або в подальшому використовуються не в господарської діяльності (тобто діяльності, яка не передбачає отримання доходу), то такі операції розглядаються для цілей оподаткування як умовний продаж з нарахуванням податкового зобов'язання з ПДВ у період здійснення таких операцій. Таким чином відбувається своєрідна компенсація підприємства по ПДВ-розрахункам з бюджетом.

Типовий облік придбання та використання активів у ломбарді наведено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Облік придбання та використання активів у ломбарді

№ з/п	Зміст операції	Д-т	К-т	Сума, грн.
1	2	3	4	5
Облік придбання активів				
1	Придбання комп'ютера 152 631 5550	15	63	6167
	Податковий кредит з ПДВ	641	63	1233
2	Оприбуткування комп'ютера	10	15	6167
3	Сплата постачальнику	63	31	7400
4	Передплата постачальникам за інформаційні послуги	371	31	1200
	Податковий кредит з ПДВ	641	644	200
5	Придбано матеріали	20	63	200
	Податковий кредит з ПДВ	641	63	40
Облік використання активів				
6	Постачальник здійснив інформаційні послуги, не пов'язані з господарською			

Продовження табл. 2.1

1	2	3	4	5
	діяльністю ломбарду. Документальне підтвердження: акт виконаних інформаційних послуг	977 «Інші витрати діяльності»	685 «Розрахунки з іншими кредиторами»	1000
	Податковий кредит з ПДВ	644	685	200
	Одночасно нараховується податкове зобов'язання з ПДВ	977	641	200
	Залік розрахунків з постачальником	63	371	1200
7	Матеріали списані з балансу у зв'язку з втратою їх якості через неправильне зберігання на складі	947 «Нестачі і втрати від псування цінностей»	20	200
8	Одночасно нараховується податкове зобов'язання з ПДВ	947	641	200

Джерело: власна розробка

Далі простежимо специфіку відображення в обліку та оподаткуванні операцій, які досить часто зустрічаються в діяльності ломбардів – це виявлення та відшкодування нестач, пов'язаних з крадіжками майна.

Розглянемо такі операції на умовних даних.

Вихідні дані

Припустимо, що у ломбарді виявлена крадіжка заставленого майна у вигляді ювелірних виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння (золото - 10 грам). В кредитному договорі зазначено, що за таких обставин ломбард має повернути оціночну вартість майна. Винна особа - працівник погодився відшкодувати завдані збитки грошовими коштами.

За таких обставин ломбард має повернути клієнту неустойку в розмірі оціночної вартості заставленого майна.

Втім є певні особливості визначення розміру збитку для ломбарду.

Так, якщо відбулася крадіжка ювелірних виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, збитки визначаються у потрібному розмірі їх вартості за ринковими цінами, що діють на день виявлення завданих збитків, відповідно до Закону України «Про визначення розміру збитків,

завданих підприємству, установі, організації розкраданням, знищенням (псуванням), недостатчею або втратою дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та валютних цінностей» від 06.06.1995 р. за № 217/95-ВР [13].

Розрахунок розміру завданих збитків наведено у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Розрахунок розміру завданих збитків

Дата	Подія	Вид ціни та вартості	Сума, грн.	
			ціни	вартості
28.11.2021 р.	Внесення застави	Заставна	700,0	7000,0
28.11.2021р.	Внесення застави	Оціночна	900,0	9000,0
28.01.2022 р.	Виявлення завданих збитків	Ринкова (оціночна)	893,3	8933,3
28.01.2022 р.	Визначення розміру завданих збитків: 893,3 x 3 x 10	Ринкова (оціночна)	2680,0	26800,0

Джерело: власна розробка

У бухгалтерському обліку робляться наступні проведення:

1. До моменту встановлення винної особи:
 - 1) Д-т 072 «Невідшкодовані недостачі і втрати від псування цінностей»
 - 2) К-т 023 «Матеріальні цінності на відповідальному зберіганні»
2. Після встановлення винної особи:
 - 1) К-т 072
 - 2) Д-т 375 «Розрахунки з відшкодування завданих збитків» та К-т 716 «Відшкодування раніше списаних активів»
3. При фактичному погашенні суми шкоди грошовими готівковими коштами: Д-т 301 К-т 375.
4. Сплачена сума недостачі, визначена у потрійному розмірі вартості за ринковими цінами і тому спрямовуються на відшкодування збитків, завданих ломбарду, а решта – перераховується до державного бюджету: Д-т 642 К-т 311.
5. Ломбардом, як податковим агентом, здійснюється утримання ПДФО та Військового збору від суми визнаної неустойки.

База ПДФО – це суми визнаної неустойки у розмірі оціночної вартості майна (табл. 2.2) - 9000,0 грн.

ПДФО = 1620 грн. (9000 x 18%).

Військовий збір: 135 грн. (9000x1,5%).

6. Визначаємо суму неустойки до виплати: 9000-1620-135 -7000 = 245 грн.

Узагальнимо облікову інформацію та результати розрахунків у системі бухгалтерського обліку (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Облік і оподаткування нестачі заставного майна у ломбарді

Зміст операції	Д-т	К-т	Сума, грн.
1	2	3	4
Списано вкрадені цінності, які обліковувались поза балансом за оціночною вартістю		023	9000,0
Визнано дохід від зменшення нарахованих резервів	389	717	9000,0
Списано суму кредиту, яка не буде погашена клієнтом через порушення ломбардом умов договору	947	3771	7000,0
Відображено витрати від визнаної неустойки (9000 – 7000)	948	3771	2000,0
Утримано ПДФО	3771	641	1620,0
Утримано військового збору	3771	641	135,0
Відображено розрахунки за відшкодуванням завданих збитків виявленим винуватцем	375	716	26800,0
Відображено вирахування з доходу, що належить перерахуванню до державного бюджету	716	642	8933,3
Відшкодовано збитки винуватцем	301	375	26800,0
Сплачена частина відшкодування до Держбюджету	642	311	8933,3
Сплачено ПДФО та ВЗ (1620 +135 = 1755)	641	311	1755,0
Виплачена клієнту частина неустойки у розмірі перевищення оціночної вартості над вартістю застави після утримання ПДФО та військового збору (2000 – 1620 -135)	3771	301	245,0
Відображено фінансовий результат	791	947	7000,0
	791	948	2000,0
	716	791	17866,7
	717	791	9000,0

Джерело: власна розробка

Зазначимо, що при фінансовому кредитуванні ломбард не може встановлювати ломбардну ставку менш ніж розмір процентної ставки за кредитами «овернайт» Національного банку України. При цьому розмір

ставки не може бути меншим облікової ставки плюс 1-процентний пункт [14, с. 284].

Звичайно, процентна ставка залежить від суми та строку користування кредитом під заставу і може починатися, як приклад, від 0,2 % в день. Проценти нараховуються за фактичні дні користування кредитом.

Розглянемо розрахунок плати за кредит, враховуючи формулу 2.1:

$$П = Сп \times Дп \times Лс / 365 / 100, \quad (2.1)$$

де $Сп$ – сума позики;

$Дп$ – кількість днів позики;

$Лс$ – ломбардна ставка.

Розрахуємо плату за кредит на умовному прикладі.

Вихідні дані

Припустимо, що ломбард надав під заставу клієнту – фізичній особі кредит у сумі 20000 грн. на 20 днів. Ломбардна ставка на дату ломбардної операції склала 80 %.

Розрахунок плати за кредит: $П = 20000 \times 20 \times 80 / 365 / 100 = 877$ грн.

Якщо ж протягом періоду застави ломбардна ставка буде змінюватися, то і плата за кредит повинна уточнюватися і коригуватися в залежності від розміру ставки.

Наприклад, ставка перші 15 днів - 80%, а останні 5 днів – 60%, тоді:

$$П = (20000 \times 15 \times 80 + 20000 \times 5 \times 60) / 365 / 100 = 822 \text{ грн.}$$

Окремо варто звернути увагу на страхування заставленого майна від низки ризиків, як-то:

- Вогневі (блискавка, вибух, пожежа);
- Аварійні (залити водою з систем водо- і теплопостачання);
- Стихійні лиха (землетрус тощо);
- Дії третіх осіб (крадіжка тощо).

Страховання заставного майна доречно і для кредитора (через зниження кредитних ризиків) і для позичальника (через можливість розрахуватися з боргами у разі пошкодження або втрати заставного майна).

Як правило, заставлене майна страхується на його оціночну вартість за рахунок коштів ломбарду. Термін страхування звичайно співпадає з терміном кредитного договору.

Розглянемо на умовних даних як відображаються в обліку ломбарду операції по страхуванню заставного майна:

1. Прийнято в заставу по заставленій ціні перстень: Д-т 06.1 – 2000 грн.

2. Видана заставодавцю готівка під заставу:

Д-т 377.1 К-т 301 – 1000 грн.

3. Нарахування суми платежу за страхування заставленого майна, що підлягає сплаті позичальником і перерахуванню страховій організації:

Д-т 377.2 К-т 685.1 – 40 грн.

4. Перерахування страхової премії страховій організації:

Д-т 685.1 К-т 311 – 40 грн.

5. Відображення доходів у вигляді нарахованих клієнту відсотків за позику:

Д-т 373.1 К-т 703.1 – 200 грн.

Д-т 703.1 К-т 641 - 33,3 грн.

Д-т 703.1 К-т 791 – 166,7 грн.

6. Нарахування пені за прострочення виконання зобов'язання:

Д-т 374.1 К-т 715.1 – 20 грн.

Д-т 715.1 К-т 791 – 20 грн.

7. Повернена сума позики: Д-т 301 К-т 377.1 – 1000 грн.

8. Сплачено позичальником за страхування майна:

Д-т 301 К-т 377.2 - 40 грн.

9. Сплачено позичальником суми відсотків та пені:

Д-т 301 К-т 373.1 – 200 грн.

Д-т 301 К-т 374.1 - 20 грн.

10. Списані забезпечення у зв'язку з поверненням персня:

К-т 06.1 -2000 грн.

11. Витрати від отримання послуг, нарахування заробітної плати та ЄСВ, списання використаних матеріалів:

Д-т 93 К-т 63 - 40

Д-т 93 К-т 66, 65 - 50 грн.

Д-т 93 К-т 20 – 10 грн.

Д-т 791 К-т 93 – 100 грн.

12. Плата за зберігання:

Д-т 30 К-т 70 -60 грн.

Д-т 70 К-т 641 – 10 грн.

Д-т 70 К-т 791 – 50 грн.

13. Собівартість послуг з зберігання заставленого майна:

Д-т 90 К-т 23 – 30 грн.

Д-т 791 К-т 90 – 30 грн.

Підсумовуючи, варто зазначити, що вивчення прикладних аспектів обліку та оподаткування ломбардних операцій дає змогу розкрити їх специфіку та продовжити дослідження у напрямку удосконалення системи обліку та контролю.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ТА КОНТРОЛЮ ЛОМБАРДНИХ ОПЕРАЦІЙ В УКРАЇНІ

3.1. Аналіз кредитної діяльності ломбардних установ

З метою визначення ефективності діяльності ломбардних установ варто проводити аналітичну роботу за такими основними напрямками, як оцінювання ризиків та прибутку за результатами фінансово-господарської діяльності.

Аналіз проводиться на підставі отриманої відповідної інформації, як:

- зовнішня (дані державного реєстру фінансових установ, відомості про відсоткові ставки кредитного ринку; ринкові ціни на різноманітні активи, які можуть бути заставленим майном, тощо);

- внутрішня (статутні документи ломбарду; внутрішні регламенти і правила установи, договори, первинна документація, що підтверджує ломбардні операції, облікові реєстри, різноманітня економічної звітності - фінансової, бухгалтерської, податкової, статистичної, управлінської / внутрішньогосподарської).

Аналіз кредитної діяльності ломбардів варто здійснювати шляхом оцінювання:

- складу, структури і динаміки активів,
- кредитного ризику;
- прибутковості активів.

Аналіз складу, динаміки та структури активів ломбарду наведено у табл. 3.1.

Дані табл. 3.1 свідчать, що оборотні активи складають більш 71 % у структурі активів підприємства. Найбільшу питому вагу у складі оборотних активів на кінець звітного періоду займає дебіторська заборгованість: на початок року - 23,1 %, а на кінець року – 36,3 %.

Таблиця 3.1

Аналіз складу, динаміки та структури активів

Складові активу	На початок звітного періоду		На кінець звітного періоду		Відхилення	
	Сума, тис. грн.	Частка, %	Сума, тис. грн.	Частка, %	Абсолютне, тис. грн.	%
1	2	3	4	5	6	7
Основні засоби	1257,692	26,2	1402,651	28,5	+144,959	121,4
Оборотні активи, у тому числі:	3534,350	73,8	3513,072	71,5	-21,278	99,4
Грошові кошти	904,0	18,9	960,0	19,5	+56,0	106,2
Запаси	1523,75	31,8	768,572	15,6	-755,178	50,4
Дебіторська заборгованість, у тому числі:	1106,6	23,1	1784,5	36,3	+677,9	161,3
- За наданими фінансовими кредитами	1007,0	21,0	1664,5	33,9	+657,5	165,3
- За нарахованими відсотками за наданими фінансовими кредитами	15,0	0,3	31,0	0,6	+16,0	206,7
За платежами бюджету	4,0	0,1	8,0	0,2	+4,0	200,0
- Інша дебіторська заборгованість	80,6	1,7	81,0	1,6	+0,4	103,0
Разом активи	4792,042	100	4915,723	100	+123,681	102,6

Джерело: складено за даними підприємства

Висока питома вага дебіторської заборгованості в структурі активів характеризує саме діяльності ломбардів, адже переважна більшість господарських операцій пов'язана з видачею під заставу майна, фінансових кредитів позичальникам-дебіторам та нарахування їм відсотків за наданими кредитами.

Зростання обсягів дебіторської заборгованості за наданими фінансовими кредитами з 1007,0 тис. грн. до 1664,5 тис. грн., або в 1,6 разів, а також за розрахованими відсотками за наданими кредитами – з 15,0 тис. грн. до 31,0 тис. грн. свідчать про збільшення обсягів ломбардних операцій.

Збільшення грошових коштів зумовлене необхідністю надавати гроші фізичним особам, які отримують кредити.

Ефективність ломбардної діяльності визначається діловою активністю, яка підтверджується зростанням обсягів кредитної діяльності.

Проаналізуємо ефективність основної діяльності ломбарду за допомогою системи показників (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Показники ефективності основної діяльності ломбарду

Показник	Одиниця виміру	Минулий рік	Звітний рік	Звітний рік у % до минулого
1	2	3	4	5
1. Сума наданих фінансових кредитів під заставу, всього у тому числі:	тис. грн.	23 241	30 005	129,1
а) виробів із дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння	тис. грн.	2223	3030	136,3
б) побутової техніки	тис. грн.	15081	18780	124,5
в) іншого майна	тис. грн.	5937	8195	138,0
2. Оціночна вартість майна, прийнятого в заставу	тис. грн.	34 164	44030	128,9
3. Сума погашених фінансових кредитів, у тому числі:	тис. грн.	23 334	29550	126,6
а) погашено за рахунок майна, наданого в заставу	тис. грн.	1155	1 525	132,0
4. Сума нарахованих відсотків за користування фінансовими кредитами	тис. грн.	4 731	5 973	126,2
5. Сума погашених відсотків користування фінансовими кредитами у тому числі:	тис. грн.	4 731	5 973	126,2
а) погашено за рахунок майна, наданого в заставу	тис. грн.	393	223	56,7
6. Сума отриманої неустойки (пені, штрафів) за прострочення виконання зобов'язань за наданими фінансовими кредитами, у тому числі:	тис. грн.	3	5	166,7
а) погашено за рахунок майна, наданого у заставу	тис. грн.	2	3	150,0
7. Кошти, повернуті ломбардом заставодавцю	тис. грн.	6	8	133,3
Розрахункові показники				
8. Частка кредитів, наданих під заставу:	%	10,1	9,6	-0,5
а) коштовностей (р.1 а / р.1)				
б) побутової техніки (р.1б / р.1)		64,9	62,6	-2,3
9. Співвідношення суми оціночної вартості майна, прийнятого у заставу в сумі погашених кредитів (р. 2 / р.1)		1,47	1,47	0

Продовження табл. 3.2

1	2	3	4	5
10. Частка кредитів, погашених за рахунок майна, прийнятого у заставу і сума наданих кредитів (р. 5а / р.3)	%	4,95	5,16	+ 0,21
11. Співвідношення сум погашених і нарахованих відсотків за користування кредитами (р.5 / р.4)		1,0	1,0	0
12. Частка відсотків, що були погашені за рахунок майна, прийнятого у заставу, в загальній сумі погашених відсотків за наданими кредитами (р. 3а / р. 3)	%	8,3	3,73	-4,57
13. Сума отриманої неустойки (пені, штрафів) за прострочення виконання зобов'язання за наданими кредитами на 1 грн. суми наданих кредитів (р. 6 / р.1)		0,013	0,017	+0,004
14. Частка неустойки, що була погашена за рахунок заставленого майна (р. 6 / р. 6а)	%	66,7	60,0	-6,7

Джерело: складено за даним підприємства

Дані табл. 3.2 показують, що операції з кредитування здійснюються на 90 % під заставу майна, у тому числі дорогоцінностей. Основні показники, які характеризують рівень ризику кредитних операцій (співвідношення вартості майна прийнятого у заставу з сумою наданих кредитів, рівень своєчасно погашених кредитів, розмір неустойок за прострочені кредити та інші) мають близькі до оптимальних значення. Це свідчить про стабільну діяльність ломбарду.

Під час аналітичної роботи окрему увагу слід звернути на оцінювання кредитоспроможності клієнтів-позичальників. Хоча ризик неповернення коштів при наданні кредитів дуже низький, адже гроші видаються тільки під заставу і, як правило, на суму від 50% до 80% оціночної вартості. Але, у разі неповернення кредиту ломбард реалізує заставлене майно. А це пов'язано із понесенням ломбардом певних витрат, витраченням часу. Тому при наданні

кредиту бажано оцінювати кредитоспроможність позичальників за якісними та кількісними показниками (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Критерії оцінки кредитоспроможності позичальника

Якісні показники	Кількісні показники
– загальний матеріальний стан клієнта (наявність майна: нерухомості, транспортних засобів та ін.); – соціальна стабільність (постійна робота, сімейний стан); – вік; – кредитна історія (інтенсивність користування кредитами у минулому та своєчасність їх погашення); – Значення застави для позичальника	– сукупний чистий дохід (щомісячні очікувані сукупні доходи, зменшені на сукупні витрати та зобов'язання) та прогноз на майбутнє; – накопичення на рахунках

Джерело: [15]

Таке запропоноване оцінювання кредитоспроможності позичальника дає можливість виявити кредитний ризик, пов'язаний з неповернення коштів. А потім вже на основі такого ризику доцільно встановлювати відсоток від оціночної вартості заставленого майна.

Більшість ломбардів при оцінці кредитоспроможності позичальника – фізичної особи використовують систему кредитного скорингу, яка базується на бальній оцінці факторів кредитного ризику.

Суть кредитного скорингу полягає в тому, що кожному параметру, що характеризує позичальника, надається реальна оцінка в балах.

В якості прикладу можна розглянути скорингову модель оцінки позичальників у ломбардах для її застосування під час аналітичної роботи. Така скорингова модель базується на репутації позичальника, яка визначається за шкалою Харрінгтона (рис. 3.1).

Після оцінки позичальників за побудованою моделлю в залежності від репутації клієнта встановлюється диференційований відсоток кредиту від оціночної вартості заставленого майна: репутація відмінна – 80 %; гарна – 75 %; нормальна – 70 %; погана – 60 %; дуже погана – 50 %.

Показник	Кількість балів	Репутація позичальника	Кількість балів
Загальний матеріальний стан клієнта	1	Відмінна репутація	8–10
Соціальна стабільність	1	Гарна репутація	6,4–8
Вік клієнта	1	Нормальна репутація	3,7–6,4
Кредитна історія	2	Погана репутація	2–3,7
Значення застави для клієнта	1	Дуже погана репутація	0–2
Сукупний чистий дохід	2		
Накопичення на рахунках	2		
Всього	10		

Рис. 3.1. Скорингова модель оцінки позичальників у ломбардах

Джерело: [16; 17]

Погодимося з тим, що такий підхід оцінювання позичальників дає змогу покрити всі витрати на реалізацію заставного майна та загалом отримувати досить високі відсотки під час кредитування.

Впровадити результати аналітичної роботи щодо оцінювання позичальників за відповідною шкалою у систему бухгалтерського обліку можна за допомогою відповідних п'яти аналітичних рахунків (наприклад, 377.01 – відмінна репутація ... 377.05 – дуже погана репутація).

У цьому зв'язку бухгалтерський облік по кредитним операціям з клієнтами за їх репутацією буде вестися наступним чином (умовний цифровий приклад)

1. Надання фінансового кредиту позичальнику з нормальною репутацією:

Д-т 377.03 К-т 301- 10000 грн.

2. Нарахування суми відсотків за користування фінансовим кредитом:

Д-т 3731 К-т 7031-2000.

3. Нарахування суми пені за прострочення виконання зобов'язань за фінансовим кредитом:

Д-т 3741 К-т 7151 - 200.

4. Повернення фінансового кредиту:

Д-т 301 К-т 377.03 – 10000 грн.

5. Погашення нарахованих відсотків за користування фінансовим кредитом:

Д-т 301 К-т 3731 – 2000 грн.

6. Сплачена сума нарахованої пені:

Д-т 301 К-т 3741 – 200 грн.

7. Повернення майна, отриманого у заставу:

К-т 06.03 – 14286 грн.

Отже, такий підхід до оцінювання ризиків позичальників та його впровадження у діючу практику бухгалтерського обліку дає можливість мінімізувати кредитні ризики та загалом покращити прибутковість ломбардних операцій.

3.2. Методичні аспекти аудиту фінансової звітності ломбардів

Діяльність ломбарду, як і будь-якого суб'єкта господарювання підлягає контролю як з боку зовнішніх, так і внутрішніх суб'єктів контролю.

Зовнішній контроль ломбардів може здійснюватися державними інституціями, і перш за все, Національним банком України, Державною податковою службою України. До зовнішніх суб'єктів контролю належать і такі суб'єкти підприємницької діяльності, як аудиторські фірми або незалежні аудитори.

Внутрішній контроль здійснюють уповноважені фахівці фінансової установи на підставі внутрішніх регламентів. Ломбард має право створити у своїй структурі службу (підрозділ) внутрішнього контролю чи окремі підрозділи внутрішнього аудиту, управління ризиками або покласти виконання відповідних функцій на відповідальних працівників.

Спочатку доцільно розглянути основні методичні засади зовнішнього контролю.

У зв'язку з тим, що ломбарди належать до фінансових установ, то вони відносяться до підприємств, які становлять суспільний інтерес, крім фінансових установ, що належать до мікропідприємств та малих підприємств. А відповідно до вимог ст. 23 Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» на підприємствах, які становлять суспільний інтерес, проводиться обов'язковий аудит фінансової звітності [18].

Обов'язковий аудит фінансової звітності проводиться, як правило, аудиторською фірмою.

Розглянемо методичні засади такого аудиту та основні аудиторські процедури, які проводяться у певній послідовності.

Метою аудиту ломбарду є підтвердження річних фінансових звітів за певний період та звітних даних про ломбард у зв'язку з потребою у висловленні незалежної думки щодо їх достовірності у всіх суттєвих аспектах та відповідності вимогам чинного законодавства України [18].

Спочатку відбувається ознайомлення з основними відомостями про фінансову установу, як-то :

- юридична та фактична адреса;
- ідентифікаційний код;
- організаційно-правова форма;
- дані про державну реєстрацію (№ та дата видання свідоцтва, № запису про державну реєстрацію, орган, який видав свідоцтво);
- основні види діяльності;
- відомості про засновників;
- інформація про відокремлені підрозділи (філії);
- дані про дозвільні документи (ліцензії тощо).

Також з'ясовуються питання щодо посадових осіб установи, які відповідальні за:

- складання фінансової звітності за Міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ / МСБО);

- функціонування системи внутрішнього контролю, яка має забезпечувати відображення показників фінансової звітності, що не містить суттєвих викривлень.

На цьому етапі аудиторів доцільно провести анкетування управлінського апарату для загальної оцінки бізнесу клієнта (табл.3.4).

Таблиця 3.4

Анкетування управлінського апарату для загальної оцінки бізнесу
клієнта

№ п/п	Питання	Правильна відповідь (Так/Ні)
1.	Власний капітал ломбарду перевищу сумму 500 тис.?	Так
2.	Інформація про відокремлені підрозділи знаходиться в відкритому доступі?	Так
3.	Ломбард надає юридичні послуги?	Ні
4.	Існує СВА чи внутрішній аудитор?	Так
5.	Існує власна обліково-реєструюча система?	Так
6.	Існують внутрішні положення надання кредитів?	Так
7.	Створений резервний (страховий) фонд для покриття зобов'язань?	Так
8.	Договір на надання кредиту фізичній особі містить інформацію про відсотки по кредиту та відповідальність сторін?	Так
9.	Фінансові звіти надаються згідно МСФЗ?	Так
10.	Приміщення ломбарду має бути площею не менше ніж 5 квадратних метрів, призначеного для надання фінансових послуг?	Так

Джерело: [21]

Одночасно визначається відповідальність аудитора, який буде здійснювати аудиторську перевірку. Така відповідальність розкривається через визначення рівня суттєвості різних статей фінансової звітності клієнта та ступеню аудиторського ризику за його компонентами.

Підхід, який застосовується аудитором при визначенні відповідальності, приймається виходячи з законодавчих вимог (зокрема, МСА), внутрішніх регламентів аудиторської фірми з урахуванням специфіки клієнта-замовника, показників його фінансової звітності тощо.

Далі вказується, які джерела інформації були надані для перевірки фінансової звітності та за який період (внутрішні нормативні документи

ломбарду, договори, первинна документація, облікові реєстри, проміжна та річну фінансова звітність).

Також зазначається, що разом з повним пакетом фінансової звітності фінансової установи за відповідний рік ломбардом надана ще і інша інформація, яка не є фінансовою звітністю, а саме:

- Дані про склад активів та пасивів ломбарду;
- Дані про діяльність ломбарду.

З цього приводу вказується, що під час проведення аудиторської перевірки інша надана інформація також буде вивчатися, співставлятися з фінансовою звітністю. І у разі необґрунтованих суттєвих відхилень чи при виявленні фактів істотної невідповідності фінансової звітності за результатами такого компаративного аналізу, зазначається, що такі викривлення обов'язково будуть відображені в Аудиторському висновку.

Під час проведення обов'язкового аудиту аудитори керуються нормами Міжнародних стандартів аудиту (МСА), Кодексу етики професійних бухгалтерів Ради з Міжнародних стандартів етики для бухгалтерів (Кодекс РМСЕБ).

У цілому основні аудиторські процедури можна представити у такій послідовності :

- планування аудиту;
- ідентифікація та оцінка аудиторських ризиків та суттєвості;
- оцінка внутрішнього контролю;
- виконання аудиторської вибірки, процедур по суті та аналітичних процедур;
- аналіз робочої документації;
- контроль якості виконання завдання;
- складання аудиторського висновку.

Під час основного етапу аудиту перевірка статей фінансової звітності відбувається у постійному їх співставленні з даними обліку (первинною документацією та обліковими реєстрами – аналітичними та зведеними) з

метою отримання достатніх і прийнятних аудиторських доказів, які в кінцевому підсумку мають бути основою для висловлення аудиторської думки щодо предмету перевірки у Звіті незалежного аудитора.

Під час проведення аудиту аудитор виділяє головні питання перевірки, які пов'язані з специфікою діяльності ломбару.

Так, для ломбардів суттєвим питанням є перевірка поточної дебіторської заборгованості, яка в основному складається з заборгованості за надані фінансові кредити фізичних осіб. У цьому аспекті не можна не зазначити, що поточна дебіторська заборгованість прямо пов'язана з кредитним ризиком, тобто ризиком непогашення або несвоєчасного погашення кредитів. Безумовно, що це може негативно вплинути на фінансовий стан підприємства.

Слід зазначити, що аудиторські процедури при перевірці ломбарду загалом не відрізняється від аудиту інших фінансових установ, але слід звернути увагу на такі питання перевірки, як::

- правильність оформлення відносин позики та зберігання;
- визнання доходів за різними видами діяльності;
- обов'язкове страхування заставленого майна.

Під час перевірки достовірності показників активів та пасивів балансу фінансової установи з'ясовуються та пояснюються зміни (у бік збільшення чи зменшення) активів і пасивів.

Також у процесі перевірки доводиться, що у зв'язку з тим, що підконтрольним об'єктом не створювалися резерви під очікувані кредитні збитки, аудитор не може дати абсолютну гарантію того, що перевірена інформація вільна від суттєвих помилок.

При перевірці показників фінансових результатів діяльності ломбарду підтверджена їх достовірність у фінансовій звітності.

Також зазначено, що бухгалтерський облік доходів та витрат в усіх суттєвих аспектах ведеться у відповідності до норм МСФЗ /МСБО. Звітні дані доходів та витрат, визначених за правилами бухгалтерського обліку

відповідають обліковим регістрам та первинним документам. Доведено, що звіт про фінансові результати за відповідний рік в усіх суттєвих аспектах повно і достовірно відображає величину і структуру доходів та витрат ломбарду, а також розкриває інформацію про них.

Під час перевірки окрема увага приділяється перевірці системи внутрішнього контролю.

До основних завдань системи внутрішнього контролю ломбарду можна віднести такі:

- здійснення оцінки установчих документів, внутрішніх регламентів ломбарду;
- перевірка ломбардних операцій у відповідності до наданих ліцензій на провадження діяльності;
- виявлення порушень у сфері обліку та оподаткування ломбардних операцій;
- виявлення, ідентифікація різних ризиків у фінансовій сфері та розробка засобів їх нейтралізації тощо.

У ломбарді створена служба внутрішнього контролю, яка відповідно до розроблених внутрішніх регламентів здійснює контроль за поточною діяльністю ломбарду, за дотриманням нормативно-правових актів у сфері фінансових послуг.

Як правило, служба внутрішнього контролю представлена уповноваженою особою - внутрішнім аудитором.

Внутрішній аудитор має право:

- на ознайомлення з усією документацією ломбарду та здійснення нагляду за його фінансов-господарською діяльністю;
- надавати запити фахівцям, які уповноважені дійснювати ломбардні операції, щодо виявлених порушень у роботі;
- перевіряти первинні документи, облікові регістри, різні види економічної звітності та знімати копії, у тому числі копії комп'ютерних файлів;

- перевіряти документи, пов'язані із здійсненням фінансового моніторингу;
- мати безперешкодний доступ у приміщення, що використовуються для зберігання документів, заставленого майна;
- розробляти рекомендації щодо усунення виявлених порушень, покращення системи внутрішнього контролю та здійснювати контроль за їх виконанням.

Всі процедури аудитора мають відображатися у відповідних робочих документах, починаючи з планування, документування процесу переріврки, аналізу системи внутрішнього контролю, висновків.

Особлива увага приділяється перевірці вимог законодавства щодо готівкових розрахунків через зареєстровані, опломбовані та переведені у фіскальний режим роботи реєстратори розрахункових операцій (РРО) з роздрукуванням відповідних розрахункових документів (чеків), що підтверджують виконання розрахункових операцій.

Також аудитор має підтвердити правильність відображення податкової інформації, яка прямо чи опосередковано корелює з даними фінансової звітності. Це стосується перш за все податку на прибуток, база оподаткування якого визначається шляхом коригування фінансового результату до оподаткування, визначеного відповідно до МСФЗ / МСБО, на податкові різниці, тобто різниці, визначені за правилами ПКУ.

Окрема увага має бути приділена таким податковим платежам, як: ПДФО, ЄСВ, ВЗ та ПДВ у податковій звітності та її співставленні з показниками фінансової звітності.

На завершальному етапі при складанні висновку аудитор вказує, що клієнтом дотримуються вимоги законодавства щодо:

- формування власного капіталу за його структурними компонентами, як-то: статутний, резервний, додатковий, нерозподілений прибуток (розкриття джерел походження складових частин власного капіталу наводяться установою у примітках до фінансової звітності);

- обов'язкових критеріїв і нормативів достатності капіталу;
- платоспроможності, ліквідності, прибутковості.

Вказується, що ломбард виконує вимоги законодавства щодо надання фінансових послуг.

На підставі складених робочих документів аудитор складає висновок щодо достовірності, повноти та відповідності показників фінансової звітності законодавчим вимогам. При цьому висновок має містити такі дані:

- загальну інформацію про ломбард;
- звіту про склад активів і пасивів ломбарду;
- звіту про діяльність ломбарду. У звіті про діяльність ломбарду обов'язково відображаються дані про видані кредити; склад доходів та витрат; а також статистична інформація про видані кредити під заставу виробів із дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння [18].

Виходячи з вищевикладеного слід зазначити, що у сфері аудиторського контролю необхідно удосконалювати документальне забезпечення аудиторської перевірки шляхом впровадження різних форм робочої документації, яка є підґрунтям аудиторських висновків.

Отже, обов'язковий аудит фінансової звітності ломбардів є важливим компонентом регуляторної політики нашої держави у сфері надання фінансових послуг.

3.3. Ефективні заходи регулювання ринку ломбардних операцій

Національний банк України (НБУ) відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», як регулятор, регулює діяльність учасників ринку небанківських фінансових послуг, зокрема ломбардів.

Регулювання такого ринку здійснюється з метою дотримання учасниками ринку вимог законодавства, забезпечення рівного доступу до

фінансових послуг, захисту прав та інтересів клієнтів, контролю за прозорістю та відкритістю ринку.

До регуляторних питань, які підлягають вирішенню НБУ відносяться питання, пов'язані з:

- правомірністю надання ліцензій;
- проведенням нагляду та перевірок;
- здійсненням фінансового моніторингу тощо.

НБУ видає ліцензії ломбардам на такі фінансові послуги, як: залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення; надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту. І звичано, НБУ здійснює контроль діяльності ломбардів у ліцензійній сфері. Так, у 2024 році НБУ анулював ліцензії на діяльність певних фінансових компанії/ломбардів, у зв'язку з тим, що такі установи не надали в установлений регулятором строк інформації про діяльність та не подали відповідні документи.

Щодо проведення перевірок, то НБУ на власному офіційному сайті оприлюднює річний план проведення інспекційних перевірок учасників ринку небанківських фінансових послуг на відповідний рік. План перевірок складений с на основі ризик-орієнтованого підходу з урахуванням ступеню ризику учасників ринку небанківських фінансових послуг та враховуючи їх суспільну важливість.

Крім планових перевірок НБУ проводить і позапланові перевірки фінансових установ на підставі результатів наглядових дій.

Слід зазначити, що на час дії воєнного стану НБУ встановив мораторій на планові та позапланові перевірки ломбардів. У цьому зв'язку не можна не погодитися з тим, що саме через воєнний стан у фінансовій сфері існують такі проблеми, як:

- розкрадання майна на тимчасово окупованих територіях і в місцях проведення бойових дій;
- запровадження обмежень для зняття готівки ломбардами;

- труднощі ідентифікації клієнтів через втату документів в результаті воєнних дій або вимушеного переїзду [23].

З метою запобігання та протидії відмивання коштів та фінансуванню тероризму НБУ та інші уповноважені банківські установи на основі рішень НБУ проводять фінансовий моніторинг ломбардів.

За допомогою фінансового моніторингу перевіряються клієнти та аналізуються їхні фінансові операції. У разі виявлення підозрілих операцій банки інформують Державну службу фінансового моніторингу та правоохоронні органи України.

Методологічні засади організації та проведення фінансового моніторингу розкриті у Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019 р. № 361-IX [24].

Система фінансового моніторингу складається з первинного та державного рівнів.

Охарактеризуємо основні понятійні категорії, пов'язані з фінансовим моніторингом (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Характеристика основних категорії фінансового моніторингу

Понятійна категорія	Стисла характеристика понятійних категорій
1	2
Фінансовий моніторинг	Це сукупність заходів, що вживаються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу.
Первинний фінансовий моніторинг	Сукупність заходів, які вживаються суб'єктами первинного фінансового моніторингу (це банки, страховики, кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи; товарні та інші біржі, що проводять фінансові операції; суб'єкти аудиторської діяльності; бухгалтери, суб'єкти господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку та з питань оподаткування тощо). Такі заходи спрямовані на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії.
Державний фінансовий	Це сукупність заходів, що вживаються суб'єктами державного фінансового моніторингу (це НБУ, Державна служба фінансового

Продовження табл. 3.5

1	2
моніторинг	моніторингу України, Міністерство юстиції України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Міністерство цифрової трансформації України тощо). Такі заходи спрямовані на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії.
Завдання суб'єктів первинного фінансового моніторингу	Розробка правил фінансового моніторингу, програм проведення первинного фінансового моніторингу та інших внутрішніх документів. Внутрішні документи з питань фінансового моніторингу повинні містити процедури, достатні для забезпечення ефективного управління ризиками.
Належна перевірка	Це заходи, що включають: - ідентифікацію клієнта; - встановлення мети та характеру майбутніх ділових відносин або проведення фінансової операції; - проведення моніторингу ділових відносин та фінансових операцій клієнта тощо. Суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний здійснювати кожен із заходів належної перевірки. Така перевірка здійснюється в разі наявності підозри (підозрілі фінансові операції - операції, пов'язані зі злочинністю, або з фінансуванням тероризму ...) та при наявності певних умов, визначених Законом [24]. У разі виявлення підозрілих операцій банки інформують Державну службу фінансового моніторингу та правоохоронні органи України.

Джерело: [24]

Слід зазначити, що відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019 р. № № 361-IX [24] ломбарди зобов'язані проводити в порядку, встановленому НБУ внутрішні перевірки своєї діяльності на предмет дотримання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії або незалежний аудит своєї діяльності у цій сфері.

Порядок проведення внутрішніх перевірок встановлено у Положенні про здійснення установами фінансового моніторингу, затвердженого постановою Правління НБУ від 28 липня 2020 року № 107 [25].

З метою належної організації проведення первинного фінансового моніторингу ломбарди запроваджують та постійно вдосконалюють систему внутрішнього контролю (аудиту) або залучають незалежних аудиторів.

Такі внутрішні перевірки або незалежний аудит проводяться за ризик-орієнтованим підходом. Ломбард у своїх внутрішніх документах самостійно визначає порядок проведення внутрішніх перевірок або незалежного аудиту з урахування вимог Положення про здійснення установами фінансового моніторингу.

Звичайно, контрольні заходи на внутрішньому рівні допомагають виявляти порушення.

Так, установка захищених комп'ютерних програм, відеоспостереження, віддалене зберігання інформації про фінансові операції та інші види відстеження робочих процесів сприяють схоронності капіталів ломбарду.

Втім варто звернути увагу на те, що у практиці ломбардів фахівцями виявляються наступні порушення, як-то:

- маніпуляції з матеріальними цінностями, прийнятими від клієнтів в якості застави за виданий фінансовий кредит.
- коригування записів у комп'ютерній програмі, яка використовується для обліку фінансів та заставного майна (наприклад, через встановлення програми зчитування пароля адміністратора, можна вільно входити в систему і змінювати дані з метою отримання додаткового доходу працівнику чи групі працівникам);

До різних порушень у роботі працівників ломбардів можна віднести і такі:

- купівля товару у клієнта без фіксації в програмі і роздруківки документів;
- купівля та продаж предметів за ціною, що відрізняє від тієї, що занесена в комп'ютер;
- маніпуляції з товаром за участю перекупщиків;
- викуп товару при низькій оціночній вартості, але з високою якістю та споживчою цінністю в разі відмови клієнта повертати суму за заставу (співробітник може викуплену річ пізніше продати ломбарду за велику суму);

- отримання з каси грошей за предмет, якого не існує, але він оформлений, як заставу;
- проведення «ремонту» справної техніки;
- достроковий викуп речі самим співробітником з мінімальною націнкою за кілька днів. Якщо клієнт не повертається за товаром, то він залишається власністю махінатора і продається їм за реальною ціною.

Для виявлення різних порушень, маніпуляцій із заставленим майном необхідно відеоспостереження за робочим процесом, а також застосування нових технологій контролю, які здатні протистояти розкраданню грошей і майна.

Так, спеціалістами пропонується застосовувати у ломбардному бізнесі хмарний сервіс Glaz, який в безперервному режимі стежить за роботою співробітників через камери відеоспостереження і присікає махінації. Психологічний фактор впливу на поведінку співробітників складно переоцінити, оскільки безперервно «дивиться» за руками камера змушує працювати за правилами і не захоплюватися крадіжками на робочому місці, а незалежні оператори контролю в системі GLAZ можуть стати віддаленою службою безпеки фінансової установи [26].

Виходячи з вищенаведених нормативів ломбарди повинні подавати до НБУ в електронному вигляді звіти за результатами внутрішньої перевірки або незалежного аудиту у строк не пізніше двадцятого робочого дня з дня його підписання/отримання таких звітів.

Отже, здійснюючи фінансовий моніторинг, банки і небанківські фінансові установи перевіряють клієнтів та аналізують їхні фінансові операції.

З метою удосконалення методичних засад регулювання діяльності фінансових установ, зокрема ломбардів, Національним банком розроблено та комплекс заходів регулювання ринку фінансових послуг (рис. 3.2).

Як видно з рис. 3.2, НБУ пропонує для впровадження у діючу практику наступні заходи:

Рис. 3.2. Майбутнє регулювання ринку ломбардів

Джерело: [20]

1. Ввести обмеження відповідальності клієнтів за кредитними договорами з ломбардами в межах вартості заставленого майна (тобто, у випадку неспроможності клієнта сплатити борг з врахуванням відсотків за користування кредитом його повна заборгованість перед ломбардом буде погашена за рахунок заставленого майна, і жодних додаткових вимог до позичальника у ломбарда не може виникати).

2. Підвищити рівень інформування клієнтів про умови ломбардного кредитування. НБУ розглядається можливість запровадити обов'язкове надання клієнту ломбардного квитка чи встановити додаткові вимоги до договору з позичальником, де умови будуть викладені в стислій та доступній для прочитання формі.

3. Здійснювати ломбардом готівковий обмін валют та переказ коштів без відкриття рахунків.

4. Надавати ломбардом інші супровідні послуги та здійснювати іншу господарську діяльність, пов'язану з надання фінансових послуг (при цьому цьому кредитувати можна лише під заставлене майно).

5. Спростити вимоги до ломбардів щодо приміщення та місця надання послуг, безпеки, звітності та обліку документів.

До того ж Національним банком пропонується ломбардам підтримувати капітал на рівні 500 тис. грн, а за наявності відокремлених підрозділів - не менше 1 млн. грн. Втім, якщо ломбарди планують надавати інші фінансові послуги, окрім кредитування, то підтримка капіталу має бути на рівні не менш ніж 5,0 млн. грн.

З метою покращення умов діяльності ломбардів НБУ також планує чітко врегулювати та розширити джерела фінансування ломбардів, додатково дозволивши залучати кошти від юридичних і фізичних осіб, які є кваліфікованими інвесторами [20].

Звичайно, такі заходи потребують багато часу, зусиль, технічного та методичного супроводження запропонованих новацій, але започаткувати такі зміни уявляється доречним на сучасному етапі економічного розвитку фінансових установ.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження сучасних теоретико-прикладних аспектів обліку, оподаткування та контролю ломбардів в Україні у роботі зроблені наступні висновки:

1. З метою розкриття теоретичних засад обліку ломбардів, як фінансових установ, у роботі розкрито їх значення на сучасному ринку фінансових послуг в Україні. Огляд статистичних даних щодо кількості діючих ломбардів в Україні, розміру їх активів у динаміці останніх років, вивчення сутності та основних функцій ломбарду показав велике значення на ринку позичкового капіталу та дав змогу довести, що через кредитування фізичних осіб у населення виявляється його потенціал, який є своєрідним імпульсом економічного зростання країни.

2. На підставі дослідження питань документального забезпечення ломбардних операцій та їх відображення у первинній документації, облікових регістрах, фінансовій та податковій звітності доведено, що документальне формується за особливими правилами у відповідності до законодавчих та інших нормативних вимог. Доведено, що з метою поліпшення документування у таких фінансових установах доцільно будувати схему документообігу кредитних операцій з урахуванням специфіки ломбардних операцій: від надання до повернення позики та видачі заставленого майна. Підкреслено, що повне, достовірне і своєчасне документальне забезпечення дозволяє раціонально організувати бухгалтерський облік та ефективно здійснювати контроль в ломбардній сфері.

3. Вивчення порядку відображення в бухгалтерському обліку операцій від ломбардної діяльності та наведення типових бухгалтерських проводок по операціям з надання та погашення фінансового кредиту із застосуванням основного джерела покриття кредиту - заставленого майна, показало, що бухгалтерський облік у фінансовій установі має бути

організованим таким чином, щоб забезпечувати повну, своєчасну та достовірну інформацію у системі управління. Це допомагає забезпечити внутрішню стабільність ломбардів та загалом підвищити довіру клієнтів до діяльності таких небанківських фінансових установ.

4. Для розкриття прикладних аспектів обліку та оподаткування ломбардних операцій у роботі дана загальна економічна характеристика досліджуваного підприємства: Одеського відділення Повного товариства «Ломбард-скарбниця», яке не має статусу юридичної особи та здійснює свою діяльність відповідно до Положення про Відокремлений підрозділ, затвердженого головним підприємством - Повним товариством «Ломбард-скарбниця». Відділення ломбарду у періоді дослідження, здійснювало фінансові послуги, які не суперечать засновницькому договору головного підприємства та Положенню про Відокремлений підрозділ, а саме:

- надання фінансових кредитів за рахунок власних коштів;
- супутні послуги, у тому числі оцінку заставленого майна, реалізацію заставленого майна.

Майно, яким керується Відділення ломбарду, належить Головному підприємству і знаходиться на балансі головного підприємства. Грошові кошти та майно, яке набуто за результатами діяльності Відділення ломбарду є власністю головного підприємства. Відділення ломбарду на постійній основі подає Головному підприємству внутрішню звітність у сфері обліку та оподаткування. Огляд основних показників фінансової звітності головного підприємства показало, що на кінець звітного періоду його фінансовий стан покращився та зросла конкурентоспроможність ломбарду у ринковому середовищі.

5. Загальне ознайомлення з бізнесом досліджуваного підприємства дало можливість визначити особливості відображення ломбардних операцій у системі обліку та оподаткування. Доведено, що дослідження прикладних аспектів обліку та оподаткування таких операцій дає змогу розкрити їх

специфіку та продовжити дослідження у напрямку удосконалення системи обліку та контролю.

6. Результати проведеного аналізу кредитної діяльності ломбардних установ через визначення складу, структури і динаміки активів, кредитного ризику, прибутковості активів та показників ефективності основної діяльності ломбарду свідчать про стабільну діяльність ломбарду. Проведене оцінювання кредитоспроможності клієнтів-позичальників на підставі кредитного скорингу, що базується на бальній оцінці факторів кредитного ризику дало змогу виявляти кредитний ризик, пов'язаний з неповернення коштів, та покривати всі витрати на реалізацію заставного майна та загалом отримувати досить високі відсотки під час кредитування.

7. З метою розкриття методичних аспектів аудиту фінансової звітності ломбардів у роботі визначено мета, завдання, джерела аудиторської перевірки, послідовні етапи аудиту, основні аудиторські процедури. Доведено, що при перевірці ломбарду аудиторські процедури загалом не відрізняються від аудиту інших фінансових установ, але особливого підходу потребують питання, пов'язані з перевіркою:

- оформлення відносин позики та зберігання;
- доходів за різними видами діяльності;
- обов'язкового страхування заставленого майна.
- системи внутрішнього контролю ломбарду.

Таке розкриття методичних аспектів аудиту фінансової звітності дало можливість довести, що обов'язковий аудит фінансової звітності ломбардів є важливим компонентом регуляторної політики нашої держави у сфері надання фінансових послуг. Тому уявляється важливим удосконалювати документальне забезпечення аудиторської перевірки шляхом впровадження різних форм робочої документації, яка є підґрунтям аудиторських висновків.

8. Під час дослідження регуляторної політики держави щодо діяльності ломбардів з'ясовано, що НБУ є головним регулятором, який регулює діяльність учасників ринку небанківських фінансових послуг, зокрема

ломбардів. До основних питань, які підлягають вирішенню НБУ відносяться питання, пов'язані з: правомірністю надання ліцензій; проведенням нагляду та перевірок; здійсненням фінансового моніторингу тощо. У цьому сенсі у роботі розглянуто основні методичні підходи до контрольних дій регулятора, зокрема у частині проведення фінансового моніторингу фінансових установ. Це дало змогу виявити проблемні аспекти контролю небанківських установ та розглянути заходи регулювання ринку ломбардних операцій, які пропонуються державними інституціями, для підвищення ефективності фінансових послуг в Україні.

.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 14.12.2021р. № 1953-IX / Верховна Рада України. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/T211953?an=734>
2. Конев В. Якщо ломбардам добре, отже, всім іншим – не дуже. *Дзеркало тижня*. 10 вересня, 2023. URL : <https://zn.ua/ukr/finances/jakshcho-lombardam-dobre-otzhe-vsim-inshim-ne-duzhe.html>
3. Власенко Н.О., Миськова Т.О. Сучасний стан ломбардів в Україні. 2017. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/06/37-1.pdf>
4. Україна ломбарди. *Ломбард Єв.Ро.Фінанс*. 2024. URL: <https://eurofinance.com.ua/ukraina%20lombards#:~:text=>
5. Кобилецький В. Р. Рентабельність. Сутність та показники. *Financial Analysis*. URL : <https://analizua.com/metodyka-rozrakhunku-2/229-rentabelnist>
6. Беркаль М. Гроші в обмін на смартфони, чайники і ручки. Як змінився ринок ломбардів в Україні і які кредити вони пропонують. *Фінанси*. 18.04.2023 URL: <https://delo.ua/finance/grosi-v-obmin-na-smartfoni-cainiki-i-rucki-yak-zminivsyia-rinok-lombardiv-v-ukrayini-i-yaki-krediti-voni-proponuyut-415220/>
7. Дика О. С. Документування операцій з заставою в ломбардах. URL: <https://eztuir.ztu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1722/1/171.pdf>
8. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ Міністерства фінансів України 30.11.1999 р. № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>
9. Віндіктова В. С. Особливості ведення бухгалтерського обліку в ломбардах. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса* С. 79-85. <file:///C:/Users/sky/Downloads/15799-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-31434-1-10-20240523.pdf>

10. Податковий кодекс України: Кодекс України від 02.12.2010 р. №2755-VI / Верховна Рада України. URL : www.zakon.rada.gov.ua/

11. Про заставу: Закон України за № 2654-XII від 02.10.1992 р. / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2654-12#Text>

12. Про затвердження форми Податкового розрахунку сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податків - фізичних осіб, і сум утриманого з них податку, а також сум нарахованого єдиного внеску і Порядку заповнення та подання податковими агентами Податкового розрахунку сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податків - фізичних осіб, і сум утриманого з них податку, а також сум нарахованого єдиного внеску: Наказ Міністерства фінансів України № 4 від 13.01.2015 р., із останніми змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства фінансів № 113 від 02.03.2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0111-15#Text>

13. Про визначення розміру збитків, завданих підприємству, установі, організації розкраданням, знищенням (псуванням), недостатчею або втратою дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та валютних цінностей: Закон України від 06.06.1995 р. № 217/95-ВР / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/217/95-%D0%B2%D1%80>

14. Клімова О. І. Облік в галузях економіки: навчально-методичний посібник. Донецький державний університет управління. Маріуполь: ДонДУУ, 2016. 335 с.

15. Стечишин Т. Б. Сучасні банківські методики визначення кредитоспроможності позичальника – фізичної особи. *Наука молода: зб. наук. праць молодих вчених THEU*. 2015. № 23. С. 82-93.

16. Мирончук В. М. Використання функції Харрінгтона при оцінюванні фінансової стійкості банків України. *Економіка. Управління. Інновації*. 2012. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2012_1_32

17. Бондаренко Н. М., Сітенко В. О. Удосконалення обліку кредитних операцій у ломбардах. *Accounting and Finance*, № 2 (88) ' 2020. С. 5-11.

18. Про аудиторську діяльність: Закон України від 22.04.1993 р. № 3125-XII / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19/conv#n383>

19. Овчаренко В. Особливості аудиту фінансової звітності небанківських фінустанов. *Аудитор України*. №7-8 (224-225) липень-серпень 2014. С. 29-38. URL : https://www.pspaudit.com.ua/files/ovcarenko_29-38.pdf

20. Оприлюднено підходи до майбутнього регулювання ринку ломбардів: НБУ. 13.05.2020. URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oprilyudneno-pidhodi-do-maybutnogo-regulyuvannya-rinku-lombardiv>

21. Овдієнко В. М., Проскуріна Н. М. Особливості аудиту облікової політики. Облікова політика підприємства: сучасний стан, проблеми формування та шляхи вирішення. Збірник доповідей науково-практичного семінару. Запоріжжя : Друкарський салон «А+». Вип. 10. 2019. 60 с.

22. Положення про порядок надання фінансових послуг ломбардами: Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 26.04.2005 р. № 3981. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0565-05>

23. Як ломбарди працюють під час війни? *Дебет-Кредит*. 26.04.2022. URL: <https://news.dtki.ua/finance/bank-system/75990-iaak-lombardi-praciuiut-pid-cas-viini>

24. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/361-20/conv>

25. Про затвердження Положення про здійснення установами фінансового моніторингу: Постанова правління Національного банку

України від 28.07.2020 р. № 107. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0107500-20#Text>

26. Контроль ломбарду. Наскільки чесний ваш співробітник? Glaz SYSTEMS. 15.05.2019. URL : https://glaz.systems/uk/public_news/kontrol-lombarda-naskolko-chesten-vash-sotrudnik

ДОДАТКИ